

Szövetség

ARADI KULTURÁLIS SZEMLE

— XXIV. ÉVFOLYAM, 1. (134.) SZÁM —

Most már biztos!

(Bodó Judit felvétele)

A R A D
2020. február

FEBRUÁRI MOZAIK

KURUNCZI FERENC KÉPES BESZÁMOLÓJA

Gajdó Delinka Szabó
Magda életéről szóló
monodrámát adott elő

Mizsur Anitta, muzeológus
Jókai Mór életművéről
beszélt

Rendhagyó múzeumi esten ünnepelték Aradon a
magyar kultúra napját

Kölcsey-díjjal tüntették ki
Jámbor Gyula újságírót

Fekete Réka, az Aradi Ka-
maraszínház művészeti és
produkciós titkára is
a Kölcsey-díj boldog
tulajdonosa

Felavatták az aradi Kultúrpalota orgonáját

A tizenegyedikesek műsora köszöntötte a
végzősöket a szalagavatón

Színpadon a Csiky Gergely Főgimnázium végzősei a
szalagavatón

Tartalom

Juhász Béla: Mesterséges intelligencia	1
Irodalom, művészet	
Böszörményi Zoltán: Majorana <i>az Arno partján sétál</i>	2
Bencze Mihály: Főváros	3
Radnai István: Évszakok holtvágányon	3
Marcsák Gergely: Alkony a vitrinben	4
Nagy Gizella: Játékos hópihék	4
Grosz László: Védangyalomhoz	4
Simpf Angelika: Hinni, hogy ez élet	5
Nótáros Lajos: Arad marad (V/2.) <i>A végjáték</i>	6
Bodó Barna: Nyelolecke kezdőknek	8
Bodó Mária: Járosy Dezső	9
Dr. Vajda Sándor: Ismerhette-e <i>George Bernard Shaw a magyar nyelvet?</i>	11
Puskel Péter: A Korda filmpark „csodái”	14
Helytörténet	
Kovács Zsolt: Értékes kőfaragványokat találtak <i>a borosjenői várfalban</i>	15
Sarusi Mihály: Károly Sándor Békéscsabán	17
Azt írta az újság	
Piroska István: Minden sikeres férfi mögött <i>egy sikeres nő áll?</i>	20
Tudomány	
Csillag István: Tűzkeresztiség	22
Memoár	
Matekovits Mihály: Emlékeimből	25
Dr. Perneki-Simonsits István: Veled	26
Történelem	
Makai Zoltán: Ötszáz évvel ezelőtt indult el <i>Magellán Föld körüli útjára (1. rész)</i>	27
Oktatás	
Rogoz Marianna: Az új esztendő kihívásaira <i>hangolódunk</i>	28
Hitélet	
Horváth Csaba: A libapásztorlány	30
Keresztretjétny	
Brittich Erzsébet: Kossuth-díjas művész alkotása	32
Útinapló	
Koreck Aladár: Norvégia, a fjordok országa	33
Fitori Julianna: Kirándulásom célpontja: Fraknó	35
Humor	
Z. Agyag Nelli: Förtelmek	36
Szabó István: Vigyázz, héjj!	37
Kövér Péter: A tizedes és a... spenótbotrány!	38

MESTERSÉGES INTELLIGENCIA

Nemrég alkalmam volt elcsevegni egy Londonban élő és dolgozó, aradi származású, ifjú informatikussal. A mesterséges intelligencia kutatásával, fejlesztésével foglalkozik. Pontosabban olyan apró szerkezetek (chippek) tervezésével és kialakításával, amelyek majdnem ugyanúgy működnek, mint az emberi agy. A 100 milliárd agysejtet (neuront) magába foglaló emberi agyat modellezi. A neuronhálózatok programozását végzi. Mesterségesen.

Agyunk 100 milliárd agysejtjének működését vajon ki irányítja? Ki programozza? Mitől annyira tökéletes agyunk működése, hogy a számítógépek tekervényes gyomrában összeállt képet mindenki számára hasznos alkalmazásokba ültesse? S ha véletlenül hiba csúszik a gép működésébe, korrigálni tudja azt.

Egyelőre még nem mindentudók a mesterségesen megtervezett és előállított kütyük. Bár okostelefonba beépítve képesek felismerni arcodat a tömegből, irányítani tudják a vezető nélküli gépkocsikat, megbízhatóbbak, mint a kocsni fékjét taposó ember... De nem tudnak ösztönösen döntést hozni, nem képesek megérzés alapján cselekedni, nem ismerik a szubjektivitás fogalmát. Tudatuk sem emberi. Mesterséges.

Azért szurkolok, hogy ez így is maradjon még nagyon sokáig. Ne halványítsák el világunkban a robotok a hús-vér ember szerepét! Segítsenek, építsenek, gyógyítsanak! De ne emelkedjenek az ember fölé!

Juhász Béla

Kettő Groza János grafikája

Böszörményi Zoltán

MAJORANA AZ ARNO PARTJÁN SÉTÁL

Az Úr 1504. esztendejében három olasz művész élt Firenzében: Leonardo Da Vinci, Michelangelo, Raffaello – Sandro Botticelli pedig Firenze mellett, de gyakran bejárt a városba.

Délután az Arno partján sétálok,
a firenzei házak homlokzata a víz tükreben,
mint egymáshoz ragasztott fényképek
görbülnek a szelíden fodrozott felszínen,
a folyó velem mit sem törődve kúszik tova,
és megfiatalodva ragyog a napfényben.
Látom Michelangelót, ki hű szolgáljával,
Ubrinóval siet tovább,
s fejében talán újabb szonettet forgat,
szerelmének, Tommaso Cavalierinek
írja a tüzes, szenvedélyes sorokat,
de kinn a világ kies és kegyetlen.
Buonarroti arcára sötét árnyak borulnak,
mi a csudát keres most Firenzében
Raffaello és a Da Vinci-klán – gondolja,
s képzeletében a kifaragott márványtömbből
életre kelt Dávid néz vissza rá.

Az úton déli szél szalad,
gondolataimba temetkezem,
árnyékom csendesen lépdel mögöttem,
s hallom, a víz mélyén énekelnek a halak.

Botticelli jön a járda folyóparti oldalán.
A városba rendelték, hogy dönthessenek,
hová helyezték Michelangelo Il Gigantéját.
A városháza melletti téren a legjobb – tépelődik
az ötvenkilenc éves mester, s Apellész önarcképe
tűnik fel előtte.

Egy fiatal nő halad el mellette. Ismerős az arca –
fordul vissza, de vonásait már nem látja.
Amikor megfestettem Vénusz születését – töpreng –,
nem gondoltam Aphroditére, bár a kagyló motívuma,
mint test és lélek, egybetartozott vele.
Vajon mi volt a titka annak, hogy csak Apellész
festhette meg Nagy Sándort s szeretőjét, Campaspét,
csupán négy színt használva,
sárgát, vöröset, fehéret és feketét?
S hol volt a tettben az erény?

A művészetnek szigorúan csak a vallást
kell szolgálnia,
Savonarolával ebben egyetértek –

Az úton déli szél szalad,
gondolataimba temetkezem,
árnyékom csendesen lépdel mögöttem,
s hallom, a víz mélyén énekelnek a halak.

A folyón túl, a másik parton, mint Vénusz
keble domborodik a táj. Cédrusok, olajfák
halkan beszélgetnek, rajtuk finom permet,
szín erezte lepkeszárny.

S a távolban egy vékony hang szól,
Gian Giacomo Caprioti da Oreno,
ki lop, csal, csökönyös és falánk,
Da Vincit kérleli, könyörög neki,
hadd ne fessen többé
Andrea Salai álnéven, ez megalázza,
s ha a mester egy kicsit is szereti,
tegye őt halhatatlanná.

Leonardo Di Ser Piero Da Vinci nem válaszol,
az öreg Arnót pásztázza tekintete, arra gondol,
a minap megígérte Machiavellinek,
a folyó medrének eltérítésére
közösen rajzolnak tervet.

De Salai újra szóra csattan, perlekedne,
bizonygatná hű szerelmét.

Da Vinci lefogja hadonászó kezét,

s mélyen a szemébe néz,
halálom után tiéd Mona Lisa – mondja halkan –
melyről, még én sem sejtem,
annyi legenda szól majd, és ihletett beszély.
Szegény Raffaellónak is gondot okoztam vele,
kevesen értik, drága Salai,

egy mosoly,
igen,
egy mosoly, melyen időtlen időkön át tűnődtem,
egyszer a legdrágább gyémánt ragyogásával is felér.

Bencze Mihály

FŐVÁROS

Kútba esett a Nap, seprűs boszorkányok vihognak,
Óriás sziklakockák odvaiban kuvikolnak
Az elektromos robotemberek, és vonyít a hold,
Hulló csillagokat csomagol az őszi lomb, sikolt
Több ezer sirály, ennyi gyerek született, felrikolt

A villamossá csökkent vonat, döcögnek a tankok,
Vemhes macska aknát kölykezik, robbannak a bankok
Megolvadt aszfalt ásít, elnyel kétmillió embert,
Hullát élesztgetnek a patkányok, vagy kínzórendszer
Egyre nagyobb a hangyaboly, elapasztja a tengert.

Fejétől búzlik a hal, a cápák is megrohadnak,
Tizenhat tonna agysejt égett szénné, tűz a vasnak.
Bábel tornyok szédelegnek, szennycsatorna kiárad,
Ingyen étel a munkásnak, templom az áruházad
Lucifer, papok feljelentették Istent, ezt vártad?

Híveid ledolgozták a húsz órát, engedd haza,
Kétmillió ember hadd gubózzon az odújába.
Több ezer ember halt meg ma, a várost füst lepi el,
Krematóriumok égnek, ezek nem támadnak fel,
Lelkük varjúként csárog, nem hagynak aludni éjjel.

(Bukarest, 2014. május 7.

Kett Groza János
grafikája

Radnai István

ÉVSZAKOK HOLTVÁGÁNYON

szörnyszülöttek éjszakája
a madarak gunnyasztanak
az angyalok eltévednek
valaki kaput nyit a télnek

a gének elfelejtik a kódot
az örült rokona a prófétának
a fákra fagyott madarak
elvetélt lelkek

a sarki fény megbolygatja
elnyeli az égvilágot

imádkozók imahozók születnek
késői órák kondul a télvihar

a tegnapi fagy a holnap
keressük az almon hempergő

hatalmat

hercegem a kocsmapultnál
rokona a prófétáknak
engedd el az ég madarait
a hatalomra zárj bilincset

Marcsák Gergely

ALKONY A VITRINBEN

Az asztal alól sötétség szivárog,
ellepi a lassan sárguló szobát,
és kiszorít a sűrűsödő vitrinből
egy régi orosz porcelánbabát.

És ha az alkony valamit felborít,
azt az emléket az idő törli el,
s nem juthat eszünkbe, hogy megbékítsen,
ha évek múltán majd emlékezni kell.

A földre hulló porcelánt nézem, míg
testünk s az ágy közt indul a hőcsere.
Hirtelen nesz. Tán felpattant a spájzban
a nagyszülők régi, világjárt koffere.

Nem félhetünk, de a megjósolt jövő
esti nyugalomunkra mégis terhet ereszt,
és meg sem fogant gyermekünk alatt
a korhadozó padló recsegni kezd.

A deszkák közé szögeket verhetünk,
de már ez az igyekezet is kevés,
hiszen alsó szomszédjaink sincsenek,
akiket zavarhatna a recsegés.

Nagy Gizella

JÁTÉKOS HÓPIHÉK

Néhány pihe mélán szálldos.
Nem lesz ebből hótakaró.
Inkább csak szórakozásból
hullanak, mert röpködni jó.

A tél bölcsen rájuk hagyja:
– Játsszatok csak, gyerekek!
Egy-két hét, és megtudjátok,
mi a tervem veletek.

Havas szakállam megrázom
délutántól reggelig.
Akkor addig hullotok majd,
amíg a föld megtelik.

S takaró lesz belőletek,
puha, könnyű és meleg.
Hogy a vetés meg ne fagyjon,
óvjátok a földeket.

Grosz László

VÉDANGYALOMHOZ

Kezeid vígan dörzsölöd,
Hisz lám, bevált a jóslatod,
Végútra indulók között
Az első sorban ott vagyok...

Kit májtól fosztott sok tömény,
A rák másokat felzabált,
Keselyűhad gyúl már fölém,
Megfejthetem a nagy talányt?

Éveim száma rengeteg,
Vagy tévedésből áldozat?
Kis bűnökért fizethetek,
S a Sors belém tört mártogat?!

Na most segíts, védangyalom,
Örök-igazad itt hiszem,
Ki tudja, lesz-e alkalom,
Még egyet dobbanjon szívem?!

Simpf Angelika

HINNI, HOGY EZ ÉLET

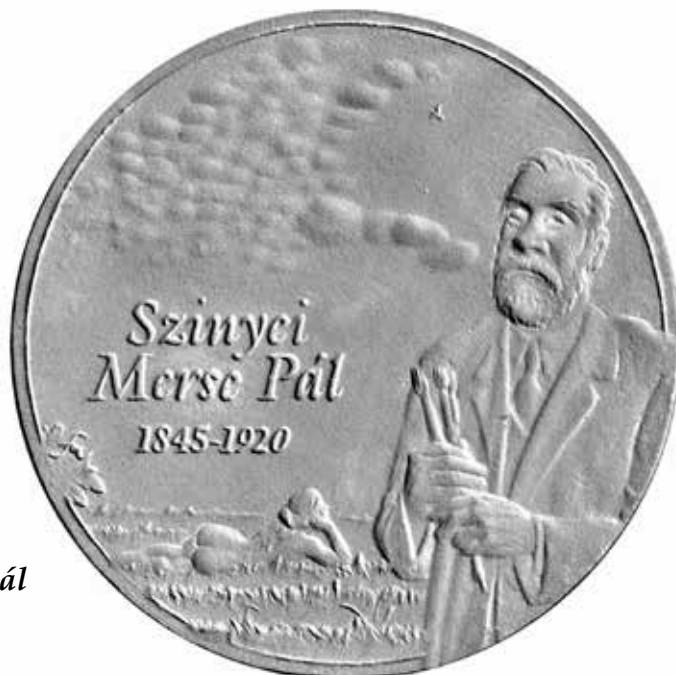
Tán lenne merszed ilépni?
Érezni. Akarni. Csalódni.
Csalódni sokszor, s megállni
Valahol, az elvárások előtt földig
Hajolni. Nyalni. Bókolni. Követni
Szabályokat, s megfelelni.
Boldog, aki teszi. Ez lenne a titok?
Nyitja sok kinnak.
Ostobán, üresen merülni,
S nem tudni, hogy van lejjebb,
S hogy lent vagyunk.

Hátranézni, hallgatózni, figyelni
Minden neszre, lehetne nélküle.
De jönnek a botlások,
Ficam, rándulás, bicsaklás,
Egyenes léptek, egyenes tettek.
Hiba s nem létrehozható hibátlan,
Csak kény s kedv teszi azzá.
Szádból e szavak hamisnak hatnak.
Elkap, te csábítasz, bódulat,
Mely hajnali órában simogat,
S hozzám többet nem ér.

Vége, nem feledtet el komor
Valóságot, álmos szemeimből
Mosom, mosom a sok hazugságot.
Eleven képek, nincs különbség,
Mi illúzió, mi vágy, képzet, félelem.
Süppedő matrac, halk lélegzetek
Keverednek. Hát nem látod?
E szemek az enyéme.
Ítélnék és ítéltettek. Semmit, csak
Feledni rettegést, szégyent,
Szeretetet. Elhagyni örökké, mi volt,
Kapaszkodni erősen, ellenzővel járni,
És hinni. Hinni, hogy ez élet.

Simpf Angelika illusztrációja

175 éve született, 100 éve halt meg Szinyei Merse Pál

Fritz Mihály éremképe

ARAD MARAD (V/2.)

P. S. kétségbeesett és pontatlan visszaemlékezése önmagára és viselt dolgaira.

Közreadja N. L.

ÖTÖDIK SZAKASZ

A VÉGJÁTÉK

Végül nem lett belőle semmi. Lehetett volna, de nem lett. Böbe, amikor később többször is összejöttünk így, még egy darabig figyelt, követett pillantásával, várta a következő lépést. Aztán lassan belenyugodott, hogy nem lesz következő lépés. Én azonban, akinek lépnem kellett volna, nem tudtam belenyugodni. Találkozásaink ritkultak, elmaradoztak, végül teljesen abbamaradtak.

Nem jártam már sehová, írtam névtelen leveleimet a szerkesztőségnek, de be nem mentem többé. Ivánnal sem találkoztam. Olvastam, rádiót hallgattam, tévéztem két bevásárlás között. Könyveket kölcsönöztem a könyvtárból, lassan teljesen visszahúzódtam és magamra maradtam. Érzékeltem, hogy körülöttem kiürül a világ, eltűnik a háttérben, de nem zavart, ellenkezőleg, megnyugtató. Tudtam, persze, hogy egyre rosszabb a helyzet, a proletárdiktatúra, amelyben soha sem hittem, mindig valamilyen kikerülhetetlen átmenetnek képzeltem, már rég összeomlott, és most igazi, személyi diktatúra vette át a helyét. Az emberek már a napi megélhetésért harcoltak, én megvoltam ezzel is, nem voltam soha nagyétkű vagy ingyenc, egy vekni, egy liter tej napokon át biztosította a reggelimet és vacsorámat.

Ekkoriban kezdtem el írni magamnak. Nem azért, mert Iván többször is megjegyezte, hogy nagyon élvezetesek az írásaim, amiket küldözgettem a *Vörös Lobogónak*, hogy igazi író veszett el bennem – tudtam, hogy valójában magáról beszél, és élvezi, hogy én tudom –, inkább, hogy elfoglaltam az időmet. Meg aztán mindig is megvolt bennem ez a kényszer, hogy valamilyen módon rögzítsem a számomra fontos pillanatokat, történéseket. De mindig volt valami más, és a türelmem sem engedte. Nem tudtam ülni egy helyben sokáig, még olvasás közben is jártam-keltem, mozogtam, mint a sajtkukac, ahogy Magda még annak idején sokszor megjegyezte. Most viszont valahogy lenyugodtam, a mozgás már csak bennem lüktetett, amúgy képes voltam órákat eltölteni az egyre kopottabb karosszékben. Sokszor nem is csináltam mást, untam a tévét, a rádiót, a könyveket.

Amikor eldöntöttem, hogy megírom az életemet, rádöbbsentem, hogy naplót, visszaemlékezéseket kellene olvasnom. Ezután már csak ilyeneket kölcsönöztem a könyvtárból, vegyesen, ahogy jött, magyaroktól és másoktól. Nem a nyelvre voltam kíváncsi, a nyelvi trükkökre és finomságokra, hanem a hangra, a tónusra. Ahogy olvasni kezdtem ezeket a naplószerű visszaemlékezéseket, egyre jobban lehervadtam. Nem találtam semmit, ami megfogott volna. A nem magyarokat Gogollal kezdtem, aztán következett Goethe. Nem voltak nekem valók, én valami sokkal egyszerűbbre gondoltam. Végül megtaláltam Martin Bormann utolsó naplóját. Egészen pontosan azt, amit egy orosz történész ilyen címmel adott ki. Egy ültömben olvastam végig, nem is az érdekelt, amit írt, hanem az, hogy mi lett vele. Mint megtudtam, Hitler orvosával együtt ciánkapszulával követtek el öngyilkosságot egy hídon. Hát ez fogott meg. Az, hogy megírom az életem, aztán leugrom a Maros-hídról. Éjszaka, hogy észre se vegye senki, hogy fel se fedezhessék a testemet, ha szerencsém van. Még ha napokkal később találnának is egy holttestet, azt sem tudnák megállapítani, kié. Egyébként nem is nagyon törnék magukat, azt hiszem. Engem meg nem is zavarna, ha úgy névtelenül valami közös sírfélébe tennének. Ez a döntés valamit megindított bennem. Másnap vettem tíz iskolásfüzetet, öt jóféle csehszlovák HB ceruzát, mindegyik radírral ellátva a végén. És hozzáfogtam. Egészen pontosan azon gondolkoztam, hogy honnan kezdjem. És mivel. És hogyan.

Végül is nem napló lesz, hanem amolyan regényszerű visszaemlékezés. Azt már mindjárt az első naplók olvasásakor eldöntöttem, hogy nem utánozok senkit, nem kezdek el valamilyen fennkölt nyelven beszélni, mintha nem is én lennék, hanem a bennem eleitől fogva bujkáló író. Talán mert Kazinczyval kezdtem. Kivel kezdhettem volna, hiszen magyar lennék. Mikes Kelemenig nem mentem vissza, pedig utólag rájöttem, nem lett volna rossz. Simone de Beauvoirt is olvastam, annak ellenére, hogy gyanítottam, nem segít, ellenkezőleg.

Többé aztán nem is nagyon figyeltem, mi zajlik körülöttem a világban, román rádiót, tévét nem hallgattam, nem néztem, esetleg néha a román nyelvű Szabad Európát, hogy azért tudjam, hol állunk éppen. A magyar tévét jól lehetett fogni, az antenna a tízemeletes blokk tetején volt, ráadásul a város nyugati szélén, akkor már megszórva a hetvenes években épített tízemeletesekkel. Bevásárlásaimat a közeli piacon végeztem, voltak ott embereim, akiktől mindig beszereztem az éppen hiánycikkeknek számító alapélelmiszerekből, utána beültem a piac melletti kiskocsmába, s ittam egy-két sört, hidegebb napokon egy-két vodkát vagy rumot. Mást soha, inkább vettem pár üveggel a közeli élelmiszerboltból, és otthon a tévé előtt vagy olvasás közben eliszogattam. Észre sem vettem, ahogy lassan nőtt az elfogyasztott ital mértéke. Valójában akkor döbbsentem rá, hogy talán már alkoholista lettem, amikor úgy '87 őszén annyira rossz lett a helyzet, hogy alig találtam a környék boltjaiban innivalót.

Még szerencse, hogy a telefont nem szereltetem le, pedig volt eszemben. Többekkel próbálkoztam, volt, ahol nem is csörgött, és volt, ahol nem vették fel. Végül egy nagyon régi, még a vagongyárból ismert szaki, aki nyugdíjas korában áttért a pálinkafőzésre, felvette. De nem ő szólt bele, hanem egy női hang. Halló, mondta, mint aki várta a hívást. Te vagy az, Száva? – emelte meg a hangját miután bemutatkoztam. Ó, hát Andris már két éve elment, nem tudtad? – folytatta, miután elmondtam, kit és mit keresek.

Etus volt, a második felesége, akit talán kétszer-háromszor, ha láttam, a nevére azért emlékeztem. De nem gond, válaszolta aztán nagyon szakszerűen, ki tudlak én is szolgálni, tudod, a hálózat megmaradt. Mondjad, mit szeretnél, és holnapra meglesz. Elmondtam, mintha jegyzetelt volna, aztán megszólalt: de van barack meg körte is. Mondtam, hogy nem, igazából vodka lenne jó, mert azt szoktam meg, de nyilván az ilyen dugikifőzdekben olyan nincs. Mi az, hogy nincs? – nevetett fel Etus. Milyet akarsz: román, orosz, lengyel? Mivel hirtelen nem tudtam eldönteni, mit mondjak, folytatta ugyanúgy kacarászva: figyelj, feljössz holnap hozzánk, lesz mind a háromból, aztán eldöntöd. Nincs nagy árkülönbség, persze a lengyel meg az orosz között. A román jóval olcsóbb. Oroszt, mondtam hirtelen, a pénz nem fontos.

Másnap, a megadott órában becsöngettem Etushoz. Nem is lakott nagyon messzire tőlem, szintén egy tízemeletesben, akár találkozhattunk volna már eddig. Annak ellenére, hogy én már évek óta

nagyon ritkán jártam ki. Ahogy a csengőgombra tettem a kezem, már nyílt is az ajtó, mintha figyelte volna jöttöm, és ott állt mosolyogva Etus, majd azt mondta: na, mit állsz ott, mint a postás, lépj be! És lepj meg, tette még hozzá nevetgélve, ahogy becsukta mögöttem az ajtót.

Etus fodrász volt, és most mint nyugdíjas dolgozott tovább otthon. A hámszobás lakás egyik szobája volt a műhely, nem is kellett mondania, nyitva állt az ajtó, egyből átláttam a helyzetet. Jellegzetes illatok terjengtek még a nappaliban is, ahova betessékelt az előszobából. A nappali meg úgy nézett ki, mint egy éppen nyitásra váró bár, igaz, enyhén idejét múlt bútorokkal. A leg-hosszabb fal előtt végig szekrények és polcok, tele mindenféle vázákkal és üvegekkel. És nem üres üvegekkel. Az asztalon, amely egy félreeső sarokban helyezkedett el, mintha egy bár egyik sarokasztala lenne, szintén üvegek és egy pohár. Ahogy észrevette, hogy nézem az elrendezést, Etus felnevetett megint: én nem iszom, még lesz két kliensem. Úgy osztottam be őket, hogy közben fogadhassalak.

Akkor alaposan megnéztem magamnak, és, azt hiszem, évek óta először kezdtem el nevetni őszintén és hangosan. Ez igen, mondtam aztán, ha én tudtam volna, hogy micsoda aranybánya van itt, tőlem nem messze... Nevetett Etus is, mintha abba se hagyta volna: ilyen ez, ott van egy karnyújtásra tőled a lehetőség, de te éppen fájlalod a könnyököd.

Hatvan körül járt, de nagyon vigyázott, hogy ne lehessen pontosan megállapítani, éppen hol. És a nevetése, a nevetése, az ellenállhatatlan volt.

Kett Groza János grafikája

NYELVLECKE KEZDŐKNEK

A középkorú férfi hanghordozása ideges, felszólító. Utasít:

– Beszéljen románul!

Nocsak. 2019 szeptemberében, Temesvár belvárosában, amikor a szeptember végi, szombat déli meleg átjár mindent, a hangulat jó, a magyar napok fesztiváli forgatagában az üvegfüvő előtt kisebb tömörülés. Szép gömböcskéket fújhat, aki sorra kerül, fület is kanyarít rá a mester, eltehető akár karácsonyi dísznek is. Sorféleség alakul ki... Egy mama előre tolja kislányát.

Megszólalok magyarul, reflexből, hiszen a magyar napok egyik szolgáltatását végzi a magyar üvegfüvő.

– Kérem, tessék sorba állni!

Erre jött a román nyelvű válasz. Temesvárt is, meg szinte mindenütt Erdélyben és Bánságban a Trianont követő impériumváltás után hivatalos táblák kerültek ki mindenféle hivatalokban, melyek a román nyelv használatára szólították fel az ügyeit ezeken a helyeken intéző polgárt. Aki, ha éppen magyar volt, és a megkeresett ügyintéző is tudott magyarul, csak politikai nyomásként értékelhette a felszólítást, amellyel másodrendű voltára figyelmeztetik. Az ő anyanyelve nem használható hivatalos helyeken! Nyelve megtűrt, még megtűrt.

Nem álltam meg válasz nélkül. Temesváriként tudok németül, és németül mondtam a férfinak az alábbi pár mondatot.

– Ön engem erre nem szólíthat fel! Nincs joga. Miért ne használhatnám a magyar nyelvet egy temesvári magyar rendezvényen? Ha ön nem tud magyarul, akkor mondja azt: „Elnézést, nem értem, amit mond!” De ön, aki alighanem csak románul beszél, felszólít engem, aki több nyelven kommunikálok, hogy beszéljek románul! Milyen joga teszi ezt? Ha ön igazi temesvári volna, akkor tudná, hogy ebben a városban egykoron négy nyelv volt párhuzamosan használatos, és mindenki igyekezett a másik nyelven bár annyit tudni, hogy senki komfortérzetét ne zavarja...

Csend a másik oldalon, s körülöttünk is elhalkul a beszélgetés. A férfi csak néz, semmit nem ért a mondottakból. Elismétlem neki románul is. Most, bár érti, láthatóan zavarban van. Alighanem soha

nem került ilyen helyzetbe. A közéleti diskurzus tele a magyarok nyelvhasználatával kapcsolatos (rém)hírekkel. Bírálják a magyarokat és figyelmeztetik – mert ők „olyanok”... Nem akarnak tudni románul. De hogy valaki, mint én akkor, határozott hangon kikérje, hogy nyelvhasználat ügyében a magyarokat ne figyelmeztesse senki – erre aligha került sor életében. Néz, csodálkozik, mint aki előtt táncolni kezd az asztal. Mert, ugye, a magyar nem beszél vissza, ha rászólnak, „tudja a dolgát”: hallgat. Mert a magyar kisebbségi, ez a dolgok rendje...

Valóban ez? Nem tudok megértő lenni. Megkérhet, beszéljek románul, mondhatja, hogy nem ért magyarul, de honnan az utasító hang? Ez felsőbbrendűsége utal, a román csak felsőbbrendű lehet román földön, ezt a hivatalok meg a média hirdetik vagy sugalmazzák. Talán nincs is tudatában, hogy ezzel embereket sért. Van magyar, aki legyint: felejtsük el az egészet, szót sem érdemel... Nem így látom.

Mivel a férfi továbbra is hallgat, folytatom, persze románul.

Alighanem jövevény temesvári, nemrég került ide, pár éve mondjuk. Nem ismeri a város szellemét, nem tudja, itt mit illik, és mit nem... Folytatom azért is, hogy az értetlenségből lépjen ki, és gondolja végig a helyzetet. Azt a buta és sértő automatizmust, hogy Romániában egy „jó román” ne érezze, érezhesse magát felsőbbrendűnek egy magyarul megszólaló személlyel szemben – csak mert román. Javasolom: ha gondolja, kimehetünk a temetőbe, és nézzük meg a családi sírhelyeket, a mi sírkövünkön az első név 1900 előtti. Ebből láthatni, ki idevaló... Ki a temesvári, a több generációs magyar, vagy a frissen ide költözött román.

– És ha nem vagyok idevaló, akkor mi van? – szólal meg végül. – Én is itt élek...

– Ha valóban itt él, és nem csupán itt lakik, akkor talán érdemes volna odafigyelni a másikra még akkor is, ha az magyar, szerb vagy német. Nyelvi dolgokban is kérdezni kellene, nem utasítani, felszólítani. Jó volna észrevenni, tisztelni a más nyelvet beszélőt.

Emberem maga előtt tolva kislányát otthagya. Nem kérdez, nem válaszol. Vajon mire gondol?

JÁROSY DEZSŐ

Járosy Dezső, aki a XX. század első évtizedének végétől kezdődően negyedszázadon át a magyar zene világának meghatározó szereplője volt, ki marad a magyar szakági (zenei), ugyanakkor az általános művelődéstörténetből. Szinte évszázadnyi idő múltán a szó nemes értelmében fel kell fedezni, hogy munkásságának be- és felmutatásával be lehessen emelni az elismert kulturális értékek tárába. Itt kiemelt hely illeti meg.

Járosy Dezső (1882. dec. 7., Csatád – 1932. szept. 14., Eger) igazi életrajzírója unokatestvére, Braun Dezső, aki két vonatkozásban is utódjának tekinthető: Járosyt követően ő lett a temesvári katolikus székesegyház karnagya, illetve a *Temesvári Hírlap* zenei rovatának vezetőjeként is követi a jeles elődöt.

Járosy Dezső apja, Járosy Pál a Szepességből származó kántortanító, aki közel fél évszázadon át végezte népszolgálatát a kis bányai faluban, Csatádon, amelyet később a híres német költőről neveztek el Lenauheimnek. Az apa eredeti családnévét két változatban is idézik: Jaroschek vagy Jahraus. Franz Metz szerint a névváltoztatásra az akkori magyar politika hatására került sor, ám ezt magyar oldalon vitatják.

Járosy tanulmányait a temesvári katolikus teológián folytatja, egyházzenei pályája tulajdonképpen itt bontakozik ki két jeles tanára, Matthias Ferch és dr. Kovács Sándor hatására, akik felkeltették érdeklődését a cecilianizmus iránt. 1900-ban nagy reményekre jogosító tehetséges zenészként ajánlják tanárai az akkori püspök, Desewffy Sándor kegyeibe. Járosy 1904-ben végez a temesvári teológián, egy év múlva pappá szentelik. A pappá szentelése előtti és az azt követő évet is Budapesten tölti, zeneakadémiai tanulmányokkal.

1906-ban, Martin Novaček halálát követően ki nevezik a temesvári székesegyház karnagyának, s ezzel elkezdődik az a negyedszázados tevékenység, amelyet korabeli krónikások a temesvári egyházi zene nagy korszakának tartanak. Ugyanezen évben jelenik meg, a Cecília Egyesület közgyűlésére, első egyházzenei kiadványa *A gregorián korális esztétikai méltatása* címmel. Szintén 1906-ban lesz a temesvári teológia énektanára, és beosztást kap a püspöki aulában.

1907-ben a budapesti *Egyházi Közlöny* katolikus lapnak lesz állandó munkatársa, és egyre inkább érdeklődik a zeneművészet iránt. Folyamatos budapesti, valamint az országos zenei életben való jelenléte készíti elő számára azt, hogy 26 éves korában az Országos

Járosy Dezső

Cecília Egyesület igazgatója lesz, és rábízják a szervezet szaklapjának, a *Katolikus Egyházi Zene-közlönynek* (KEZ) a szerkesztését. Járosy Dezső minden helyzetben és a háborús, világokat átrendező változások alatt is elsősorban a zenei életet élénken figyelő, folyamatokat szemlélő és alkotókat támogató szerkesztő volt. Az orgonaművészi fellépései mellett a szerkesztés az, amely hangsúlyosan végigvonul életén.

A zeneesztéta Járosy feladatának tekinti a zenei értékek nívós terjesztését, előadások sorát szenteli a zeneművészet nagyjainak, s ezek természetesen nyomtatásban is megjelennek. Szinte kezdettől fogva kialakította azt a rá jellemző, kis füzeteket eredményező formát, amelynek első darabja a *Grieg Edvárd (1843–1907) zeneesztétikai méltatása*. Járosy viszonylag rövid idő alatt több előadást tartott. A *Katolikus Egyházi Zene-közlöny* (KEZ) 1910/10-es száma szerint az alábbi Járosy-munkák kaphatók a szerzőnél: *A hagyományos gregorián korális esztétikai méltatása* (1907), *Grieg Edvárd zeneesztétikai méltatása* (1908), *Brahms János zeneesztétikai méltatása* (1908), *Wagner Rikárd, a zenedramaturg* (1908), *Faji zene és magyar zene* (1908), *A zeneesztétikai szép a zenetörténelemben* (1908), *Rimski-Korsakoff zeneesztétikai méltatása* (1909), *Chopin zenei romantikája* (1910), *Az Eucharistia zenéje* (1910), *Egyetemi énekkarok a zenekultúra szolgálatában* (1910). Az *Eucharistia zenéje* c. 188 oldalas kötet kivételével a többi munka füzet jellegű kiadvány, 40-70 oldalas kiadványokat jelent. Érdemes figyelni nem csupán a tematikai sokszínűségre, de a 32 éves fiatalember szerzői teljesítményének mennyiségi

vonatkozására is: a kilenc kötet együttes oldalszáma meghaladja a félezeret.

1909-ben dr. Csernoch János püspök kinevezi a temesvári papnevelő-intézet aligazgatójává, majd 1910-ben az egyházművészet tanárává. Az 1910-es év korszakhatárnak tekinthető Járosy életében, ugyanis 28 évesen tanári kinevezést kap a budapesti zeneakadémiára, és 1914-ig idejét a magyar főváros és Temesvár között osztja meg. Közben Temesvárott újabb feladatokat vállal, mint a Zenekedvelő Egyesület énekkarának a karnagya koncertsorozatot indít el.

Zenei lapszerkesztőként az első jelentős feladatot a KEZ jelentette Járosy részére, mely menet közben, 1915–1918 között *Egyházi Zeneközlöny* címmel, 1921 februárjától ismét címet változtatva 1927-ig *Egyházi Zeneművészet* néven jelenik meg. Utolsó rövid sorozata a lapnak *Musica ecclesiastica* címmel jelent meg, szintén Járosy szerkesztésében, rövid ideig, 1929. január–április között. Az egyházzenei lapsorozatot egészítette ki Járosynak egy igen merész vállalkozása: a *Zenei Szemlét* 1916-ban indította el, amelynek nem csupán szerkesztője, de kiadótulajdonosa is egyben. Ez pedig azt jelenti, hogy miközben a KEZ és utódlapjai mögött egy országos szervezet, a Cecília Egyesület jelentette a(z anyagi) háttérrel, az új lapot a szerkesztő forrásszerző képességére, illetve a zene iránti erősödő (?) érdeklődés okán várható előfizetőkre kellett építeni. A *Zenei Szemle* létének 12 éve alatt formai, tartalmi szempontból is sokat változott, a megjelenés helye sem volt végig Temesvár, de vállalkozásként mindenképpen párját ritkító, amennyiben a „zenét kedvelő, művelt közönséget” elsőként célozta meg a zenetudomány és a hangversenyélet köréből származó elemzésekkel, beszámolókkal, kritikákkal. Járosy szerkesztői munkássága kiterjed még a *Banater Musikzeitung* c. német nyelvű lapra, amelynek a neve később *Musikalische Rundschau* változik. A lapra kitérünk Járosy és a német kultúra kapcsán.

Külön ki kell emelni Járosy zenekritikusi tevékenységét. A *Temesvári Hírlap* általa kapott a zenéhez értő, ugyanakkor a zene jelenségeit széles összefüggésben értelmező krónikást. Érdemes szó szerint idézni életrajzíróját, Braun Dezsőt: „Úttörő munkát végzett a zenekritika terén. Tekintély nélküli és stílustalan volt a zeneműbírálói munka ez időben. Ő, a tudós muzikus felvértezettiséggel és irodalmi stílusával új útját jelölte ki a zenekritikának. Ebben a munkájában sohasem hiú és elbizakodott, mindig őszinte, szigorú és tárgyilagos volt. Ezen kritikai munkásságához Pogány Mihály adott helyet a *Temesvári Hírlap* hasábjain.”

Közel húsz éven át folyamatosan végzett zenei krónikási munkássága alatt Járosy mintegy 3000 írást közölt. Ezeket két nagy csoportba lehet sorolni. Az első csoportba tartoznak a *Temesvári Hírlapban* közölt zenekritikák, s bár szűkebb szakmai közönség számára készültek, ugyanilyen fontosak a zenei szaklapokban, mindenekelőtt az *Egyházi Zeneközlönyben* és változataiban publikált rövidebb írások. A *Zeneközlöny* kis írásokból, szemlékből, hírekből összeálló rovatait – Rovás, Egyesületi hírek, Egyházzenei hírek, Irodalom, Zenei aforizmák, Szerkesztői üzenetek – neki kellett összeállítania, megírnia, ami számonként olykor a lap 10-15 oldalának a „teleírását” jelentette. Aki végzett valaha szerkesztői munkát, tudja, mekkora feladatot és felelősséget jelent ez.

Járosy ezenközben folytatta zenetudományos és egyházzenei tevékenységét is, a munkásságát összegező Braun Dezső 26 kiadványt említ, ezek közül 10 egyházzenei munka, 16 világi zenei, más szóval zeneesztétikai téma feldolgozása.

Az utókorra maradt Járosy munkáinak teljes feltárása, művei jegyzékének az összeállítása. Bár a temesvári Megyei Könyvtár dokumentumtára Járosy-anyagban gazdagnak nem mondható, olyan munkát is őriznek itt, amely újdonságot jelent a kutató számára. Sem Braun jegyzékében, sem a Járosy Dezsőnek címszót szentelő lexikonokban, ill. zenetörténeti munkákban nem szerepel az a német nyelvű *Beethoven* (von Desider Járosy, Buchdruckerei J. Fischmann, Perjamosch, 1927) füzet, amely minden bizonnyal azonos tartalmú az ugyanazon évben, az aradi *Vasárnap* műintézet által kiadott *Beethoven (1827–1927)* c. munkával.

Járosynak az orgona iránti vonzódása rendkívüli, érdeklődése kiterjedt szinte minden orgonával kapcsolatos kérdésre és fejleményre. Mind a KEZ-ben, mind a *Zenei Szemlében* külön rovatot szentel az orgonáknak. Figyelemmel követi a hangszerek állapotát, foglalkozik a hangszerek királyának hangzásvilágával, ugyanakkor igyekezett naprakészen tájékoztatni alkotókról és előadóművészekről. Külön tanulmányt szentel Liszt Ferenc orgonaműve esztétikai méltatásának (KEZ, 1911, p. 125.), az *Egyházzenei Közlöny* Orgona rovatában olyan kérdésekről értekezik, mint *Az orgona emancipációja* (KEZ, 1911, p. 7.), ugyanakkor korának sok remek hangszerét sorra bemutatja, többek között a temesvári papnevelde új hangszerét is. Járosy 23 év alatt 88 orgonahangversenyt tartott. Az 1919. november 16-i, 50. jubileumi hangver-

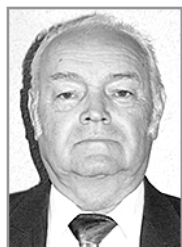
senyre külön *Emlékiratot* adott ki. Ebben fogalmazza meg Járosy a következő vallomást: „Az előadóhangszer jellege maga is mélyen belenyúl a művészeti altruizmus szolgálatának a kérdésébe, s ebből a szempontból a szociológia szemüvegén nincs is hangszerünk, mely a tömegnevelést hatásosabb módon mozdítaná elő, mint éppen az orgona. E királynői hangszer érvényesülésének tér- és hangbeli dimenziói, az akusztikai szempontok részéről megkívánt térelőfeltételek mind azt a nagy célt szolgálják, miszerint az érvényesülésnek elsősorban nagy rétegekre kihatónak kell lennie.” Orgonaművészi pályája egyik kiemelkedő eseménye az a bukaresti érseki katedrálisban megtartott orgonaest, amelynek hallgatósága között ott ült a román uralkodó pár, Ferdinánd király és Mária királyné.

Természetes módon kapcsolódott be Járosy kora Temesváranak helyi zenei életébe, vállalt egyesületi és mozgalmi vonalon kisebb-nagyobb feladatokat. Azt természetes mozzanatnak tekinthetjük, hogy az Egyházmegye Egyházzenei Bizottsága elnökéül választotta azt, aki országos tisztségei mellett tanárként is az egyházi zene ügyének szolgálója. 1929-ben az Erdélyi Katolikus Akadémia tagjává választják. Azt is temesvári elismertsége következményének tekinthetjük, hogy a Zenekedvelők Egyesülete a korábbi karvezetőt előbb alel-

nökké, majd a szervezet fennállásának 60. évfordulóján, 1931-ben tiszteletbeli karnagyává választotta. Védnöke a Temesvári Dalkörnek, dísztagja a temesvári Magyar Dalárdának, vezetőségi tagja a Zenebarátok Társaságának. Kezdeményezője és egyik vezetője az Országos Magyar Organológiai Társaságnak. Az Erdélyi Egyházmegyei Énekeform bizottság alelnökéül választja, ugyanakkor élete végéig vezető szerepet tölt be az Országos Magyar Cecília Egyesületnél.

Braun Dezső így ír: „Magyar volt. Egész szívvel és kitartó lelkesedéssel kapcsolódik bele a kisebbségi magyar élet munkájába.” Magyarorságnak talán legfontosabb bizonyítéka, hogy vállalta a Magyar Párt (Temesvár) belvárosi tagozatának elnöki tisztségét.

Irodalmi, művészi és közéleti tevékenysége során Járosy Dezső az alábbi szervezetek munkájába kapcsolódott be: Arany János Irodalmi Társaság – elnök, majd díszelnök, Szent István Akadémia – tag, Országos Pázmány Egyesület – tag, Aquinói Szent Tamás Társaság – tag, Kemény Zsigmond Társaság, Marosvásárhely – tag, Dugonits Társaság, Szeged – tag, Erdélyi Irodalmi Társaság – tag. Ezek mindenikének 1920-at követően lett a tagja, amikor a magyar mivolt számára kétszeresen kisebbségi, a németnél hátrányosabb hovatartozást jelentett.

Dr. Vajda Sándor

ISMERHETTE-E GEORGE BERNARD SHAW A MAGYAR NYELVET?

70 ÉVE HUNYT EL A NOBEL-DÍJAS ÍR DRÁMAÍRÓ

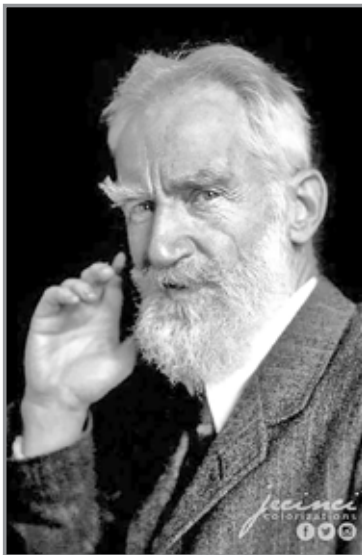
Amit a magyarság tudomány, kultúra, szellemi értékek tekintetében a világnak adott, messze kimagaslik sok nagy nemzet teljesítményei közül is. Anyanyelvünk – társadalmi osztályoktól, pártállástól függetlenül – mindig összekötötte nemzeteinket, és szívesen olvassuk a nagy tudású, műveltségű emberek véleményét a magyar nyelvről, annak szépségéről, ősi jellegéről, páratlanságáról. Büszkék vagyunk arra, hogy a magyart mondhatjuk anyanyelvünknek. Érdekes véleményeket, idézeteket olvashatunk ezzel kapcsolatban az interneten is, amelyekből csak egy párat említek: Nicholas Lezard kritikája Szerb Antal *Utas és holdvilág* c. regényéről a *The Guardian*-ban: „A magya-

rok tulajdonképpen nem is földi lények, hanem egy szuperintelligens földönkívüli faj, amelynek sikerült egybeolvadnia az emberiséggel, s csak műveik zsenialitása és nyelvük teljes érthetlensége árulja el őket.” Jacob Grimm meseíró (XIX. század): „A magyar nyelv logikus és tökéletes felépítése felülmúl minden más nyelvet.” N. Erbersberg bécsi tudós (XIX. század): „Olyan a magyar nyelv szerkezete, mintha a nyelvészek gyülekezete alkotta volna, hogy meglegyen benne minden szabályosság, tömörség, összhang és világosság.” Ove Berglund svéd orvos és műfordító: „Ma már, hogy van fogalmam a nyelv struktúrájáról, az a véleményem: a magyar nyelv

az emberi logika csúcsterméke.” (Magyar Nemzet, 2003. XII. 2., p. 5.). George Bernard Shaw drámaíró (az amerikai CBC-nek adott interjújában sokkal bővebben kifejtve) mondta: „Bátran kijelenthetem, hogy miután évekig tanulmányoztam a magyar nyelvet, meggyőződésemmé vált, ha a magyar lett volna az anyanyelvem, az életművem sokkal értékesebb lehetett volna. Egyszerűen azért, mert ezen a különös, ősi erőből duzzadó nyelven sokszorta pontosabban lehet leírni a parányi különbségeket, az érzelmek titkos rezdüléseit.”

Ezeket a véleményeket csak megköszönni lehet, és teljes mértékben egyetérteni velük, megosztjuk barátokkal, ismerősökkel, de azért elgondolkodunk, hogy a kiváló ír drámaíró valóban annyira sajnálta-e, hogy nem a magyar volt az anyanyelve, vagy a dicsérő szavakat nem is G. B. Shaw mondta. Pintér Bence, az *Azonnali* (magyarországi internetes sajtótermék) munkatársa levélben felkereste Brad Kentet, a québeci Université Laval professzorát, aki nyolcrészes sorozatot ír G. B. Shaw munkásságáról. A professzor kétségbe vonta, hogy a drámaíró évekig foglalkozott volna a magyar nyelvvel, de javasolta, hogy az újságíró keresse meg Gustavo A. Rodriguez Martint, aki rendelkezik Shaw összes műveinek digitális archívumával. A válasz az volt, hogy a drámaíró műveiben felbukkan egy magyar szereplő (a *Pygmalion*ban Nepommuck), de a szerző „egy szót sem tudott magyarul”, tehát a bizonyos, állítólagos idézet kamu, vagyis igaznak tűnő, de valójában csak kitalált. Más kutatók is vitatják azt, hogy a fenti idézet az írótól származna, így Onagy Zoltán *A későn érő zseni* című tanulmányában (Irodalmi Jelen, 2009. november 2.) írja: „Azért is valószínűtlen, hogy Shaw-tól származna az idézet, mert az a miszticizáló pátosz, amely a szövegben megjelenik, teljesen idegen a racionális és praktikus Shaw-tól... Az állítólagos idézetten kívül annak sincs jele, hogy valaha a legkevesebb figyelmet fordította volna a magyar nyelvre.” De valóban nem érdekelte a mestert a magyar nyelv?

Lapozzuk fel a híres drámaíró életregényét! Egy nagyon érdekes ténnyel találkozunk benne: a máso-

G. B. Shaw (1856–1950)

dik világháború végnapjaiban sorsa két magyar anyanyelvű személlyel is összefonódott, akik élete utolsó éveiben is jelentős, mondhatni meghatározó szerepet játszottak. Az első Gabriel Pascal volt, aki Lehel Gábor néven Aradon született 1894-ben. Fiatalkorában a bécsi Hofburgtheaterben volt színész, később német és olasz némafilmekben is szerepet vállalt. Angliában már érett férfiként bukkant fel, és a harmincas évek végén már ismert filmrendező producer lett. Sikerült meggyőznie Shaw-t,

hogy műveinek megfilmesítési jogát neki adja el. Az európai filmtörténet-

G. B. Shaw Gabriel Pascallal

elismertséget. 1938-ban a *Time* Adolf Hitlerrel és az akkori pápával, XI. Piusszal együtt az év legbefolyásosabb emberi közvélemény-közé választotta, de a híres színészek közül Leslie Howard, Ingrid Bergman és Charlie Chaplin is szívesen barátkozott vele.

G. Pascal a *Pygmalion* után – nagy sikerrel – filmvászonra vitte Shaw más műveit is, köztük a *Barbara órnagyot*, *Caesar és Kleopátrát*, *Androklész és az orosz lányt*, de az ő ötlete volt, hogy a *Pygmalion*ból musicalt kell csinálni (ezt az elképzelést a drámaíró határozottan ellenezte). 1946-ban a világhírű rendező és producer G. Pascal Párizsban tartózkodott, és ott figyelt fel egy magyar színésznőre, Hídvéghy Valériára, aki próbafelvételen vett részt. Az ismerkedésből szerelem,

Hídvéghy Valéria (1914–2011)

majd házasság lett. A budapesti színésznő Londonba került, ahol nem a színpadon érvényesült, ugyanis a rendező férje a feleség szerepét osztotta rá. De a kiváló szépségű hölgy ebben a szerepben is feltalálta magát, a környezete rajongott érte, főleg az idős, 90 éves Shaw-t bűvölte el bájával, eleganciájával és műveltségével. Az írónak 1943-ban meghalt a felesége, de a barátai is nagyrészt mind elhunytak, nagyon egyedül maradt, ámbár testben és lélekben haláláig friss maradt, így nagyon értékelte a sors ajándékát, hogy megismerhette a magyar színésznőt, akivel megoszthatta gondolatait. Kapcsolatukról több helyen is azt olvashatjuk, hogy a hölgy az író titkos szeretője volt, de ha tekintetbe vesszük, hogy megismerkedésükkor 60 év volt a korkülönbség, és a mester már túl volt a 90. évén, akkor inkább úgy mondhatnánk, hogy a műzsája volt. Shaw számára oly sokat jelentett Valéria, hogy halála után ráhagyta a Pygmalionnak és az abból készült musicalnek a szerzői jogait. Annyira bizalmába fogadta a magyar hölgyet, hogy még a halálos ágyához is csak őt volt hajlandó odaengedni. Elképzelhetetlen, hogy a legendásan kíváncsi, minden iránt érdeklődő, rigorózus, Nobel-díjas író ne érdeklődött volna legjobb kebelbarátja, Pascal és első számú műzsája, Valéria felől, hogy honnan jöttek, mi az anyanyelvük. G. B. Shaw egyik legbensőségesebb barátja Kisfaludy Strobl Zsigmond volt, akinek 1931 és 1939 között műterme volt Londonban, s ez idő alatt 70 szobrot alkotott, köztük 1932-ben a drámaíróét is. A szobrászművész 1935-ös londoni gyűjteményes kiállítása katalógusának előszavát maga Shaw írta – megjegyzendő, hogy más művészeknél nem vállalt ilyen feladatot.

Nem elképzelhetetlen, hogy a drámaíró, akit nagyon érdekeltek a nyelvészeti, nyelvhasználati kérdések, barátai révén ismerkedett, foglalkozott a magyar nyelvvel, ha nem is beszélte azt. A vitatott idézet állítólag egy rádióinterjúban hangzott el, tehát az eredeti angol szöveget hiába keressük, nem találjuk meg az interneten. Egyes kutatók szerint a magyar szöveg előbb bukkant fel a neten, mint az angol, és az idézet első közlője nem jelöli a forrást, így az tűnik legvalószínűbbnek, hogy nem is rendelkezik ilyennel. Más vélemény szerint: nem elképzelhetetlen, hogy Shaw tényleg kiejtett ilyet a száján, csak a rendelkezésre álló információk alapján nagyon valószínűtlen.

A híres drámaíró annyira ismert és elismert, hogy vicc is született róla.

Pistike panaszkodik az apjának, hogy kémiaórán savakat kellett mondani, s az osztálytársai sorolták, hogy salétromsav, sósav, kénsav, és mikor rá került a sor, ő azt mondta, hogy bernardsav, ezért egyest kapott. Az apa elővette a lexikont, átnézte, és nagy taslit adott a fiának, aki megkérdezte, hogy miért kapta. Az apa azt felelte:

– A tanárnak igaza volt, az nem sav, hanem só!

Könyvészet:

Ankerl Géza: *Anyanyelv, írás és civilizációk*, Mundus, Budapest, 2004.

Balázs Nándor: *Óriásokhoz sodort a sors, Valóság*, 1990/9. sz., p. 66–67.

Gazda Árpád: *A rejtélyes Gabriel Pascal*, Kronikaonline.ro, 2008. november 04.

G. B. Shaw, aki gyakran idézett magától, *Cultura*, Kulturális Magazin, 2016. július 26.

Fejes László: *Mit mondott George Bernard Shaw a magyar nyelvről?*, *Nyelv és Tudomány*, 2015. február 27.

Kármán Nikola: *Tündérmeséből valóság. Világstárokat hódított a magyar színésznő: Hidvéghy Valéria*, *Szabadidő*, 2016. ápr. 26.

Magyar Színművészeti Lexikon, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994.

Marinov Ivan: *Mit mondtak a külföldiek a magyar nyelvről*, Urbanlegends.hu, 2013. 03. 13.

Onagy Zoltán: *A későn érő zseni*, *Irodalmi Jelen*, 2009. november 2.

Pintér Bence: *Tényleg azt kívánta volna a híres drámaíró, hogy bárcsak magyar lett volna az anyanyelve?*, *Azonnali*, 2018. nov. 9.

Takács Ferenc: *Az ördög cimborája*, *Filmvilág*, LIII. Évf. 12. sz., 2011. dec., p. 33–35.

Valerie Pascal: *Az ördög és tanítványa*, General Press Kiadó, Budapest, 2008.

A KORDA FILMPARK „CSODÁI”

„Nem elég, ha magyar vagy, tehetségesnek is kell lenned” – olvasom az etyeki Korda filmpark és -stúdió előcsarnokának falán. Az aforizmat nem a stúdió névadója fogalmazta meg. A filmes szakma egy másik magyar gyökerű, de Amerikában született világhíressége, George Cukor életbölcsségét summázza. És, hogy mennyire igaz és örök érvényű, azt fényesen igazolja a Korda (születésükkor: Kellner) fivérek életpályája.

A filmrendezőként és producerként a legmagasabb „csúcsokra” eljutó, Angliában lovagi rangra emelt Korda Sándor (sir Alexander Korda) karrierje jól példázza, hogy a szorgalom és a kitartás mellett a talentum nélkülözhetetlen tényezője az érvényesülésnek.

Az idősebb mozibarátok bizonyára emlékeznek még a *Bagdadi tolvaj*, a *Dzsungel könyve*, a *VIII. Henrik magánélete* filmekre. Nálunk is vetítették a mozikban. Ezek a sikerfilmek elválaszthatatlanok a Korda fivérek nevétől, noha nem magyar földön, hanem londoni stúdiókban forgatták valamennyit.

A három Korda – Sándor, Zoltán és Vince – a magyar Alföld egy kis településéről, Túrkeve környékéről indult el, és jutott el a világhírnévig, noha kezdetben mindegyikük más-más pályán próbált szerencsét.

A legidősebb fivér, Sándor, újságíróként képzelte el a jövőjét. Ő „váltott” a legkorábban: tehetségének és sokoldalúságának köszönhetően hamar befutott. Sikereiben aligha elhanyagolható szerepe volt Janovics Jenőnek, akitől Kolozsváron a szakma alapjait eltanulta, majd később meg is vásárolta mentorától a Corvin filmgyárat. Innen került ki aztán jó nagy vargabetűvel Londonba. Pályája ott teljesedett ki. Az angol filmgyártás egyik legnagyobb mestereként tisztelték. Tulajdonképpen Sándor győzte meg a testvéreit is, hogy lépjenek a „hetedik művészet” szolgálatába. Hallgattak rá, és „jó lóra tettek.”

A Budapest vonzaskörzetében fekvő Etyeken, tekintélyes magyar és külföldi tőkebefektetéssel 2007-ben felépített Korda filmparkot és -stúdiót a szakemberek a legmodernebbek közé sorolták. Hat műterméből az egyiket Európa legnagyobb filmcsarnokai között emlegetik. Mindmáig büsz-

kén mutogatják a filmparkban azt a díszletekből felépített, immár múzeumi értékű New York-i utcát, amelyet kivételesen megőriztek. Tágas előtere a laikus számára is eszményinek tűnik a nagy utcai tömegjelenetek, autós üldözések felvételére.

A film világában nem vagy csak kis mértékben jártas ember számára valóban rendkívüli élmény egy ilyen „szakmai” látogatás. Mert aligha hiszem, hogy a hatalmas statisztériával leforgatott történelmi alkotások, a háborús, a kaland- és katasztrófafilmek kedvelői ne lennének kíváncsiak arra, hogyan is készül el egy ilyen produkció.

Nos, az egyik nagy műterem éppen ezekbe a kulisszatitkokba enged bepillantást. Persze előtte, amolyan filmtörténeti ábécéként, megismerkedünk a mozgóképféltörténetével, a díszlet- és kosztümtervezés nehézségeivel. És mindjárt kiderül, hogy egy-egy játékfilm végén felsorakoztatott, végtelenül hosszúnak tűnő stáblista bizony nem túlzás. Seregnyi szakember dolgozik a háttérben. Ők a filmgyártás „szürke eminenciásai”.

És akkor a filmezés néhány trükkjéről röviden! A rombusz-kockás padozatú helyiség, amelyben két egymás közelében álló, azonos magasságú embert egy lyukon át félszemmel nézve óriásnak, illetve törpének látunk. A perspektíva tréfája, egyszerű optikai csalódás. Ha úgy tetszik: filmtrükk.

A tengeri felvételeket egy pár négyzetméternyi mesterséges tavon navigáló játék hajóval (makett) és vetített háttérrel oldják meg. Ehhez kapcsolódhatnak a *Titanic* 2012-es filmváltozatának a legdrámaibb hatást kiváltó, trükkös felvételei. Bátor vállalkozó híján, a vendégeket kalauzoló animátor maga demonstrálja, hogyan csúsznak, zuhannak be a süllyedő hajóról a rémült utasok a tengerbe. Az eljárás roppant egyszerű. Elég hozzá, a jól instruált statisztérián kívül, egy féloldalas hajófal makettje. A többit megoldja az operatőr, illetve az utómunkáknál dolgozó szakemberek serege.

A toronymagasból lezuhanást ábrázoló jelenetekben a kaszkadőrök egy-két méternyit bucskázhatnak lefelé egy puha matracra. A háttér fokozatos megemelésével tökéletes hatást kelt.

Talán ezeknél is érdekesebb az autós vagy motoros üldözések filmezése. Mert ezt a látogató akár ki is próbálhatja. Jómagam is „repszetttem”

egy motoron óránként legalább 140 km-rel, Pest belvárosában (!), az Országház közelében. Ráadásul teljes civil öltözetben.

Arra is fény derült, hogyan lesz ügyes sminkes munkájával egy normális testalkatú színészből, ha a szerepe úgy kívánja, egy másfél mázsás óriás.

A Budapesttől alig 26 km-re fekvő Etyeken látogatásunk idején is forgattak egy játékfilmet. Ilyenkor az adott műterem környéke a kívülállók számára megközelíthetetlen.

Hogy mindez illúzióvesztéssel jár? Aligha. Hiszen ma már egy elemista gyermek is tudja, hogy minden rendkívüli jelenet a technika bravúrja. Ám ugyanakkor, nemcsak a színészi játék, hanem éppen a lehetetlent nem ismerő jelenetek miatt, magas fokú művészet is.

Ennek, a modern technika minden kellékével felszerelt, hatalmas területű filmparknak a stúdióiban készült a *Pokolfajzat 2.*, *Az aranyhadsereg*, a *Borgiák* és *A katedrális* című tévésorozatok folytatása is, akár a hatalmas sikert aratott hollywoodi sci-fi, a *Mentőexpedíció*.

A magyar filmgyártás rangját napjainkban két Oscar-díj fémjelzi. A *Saul fiát* ugyan nem a Korda stúdióban forgatták. A korábbi díjazott művészi alkotás (Szabó István: *Mefisztó*) idején pedig ez a filmpark még nem létezett.

Biztos vagyok benne, hogy aki járt már filmgyárban, mindent egészen más szemmel néz, amikor beül a moziba vagy leül a képernyő elé. Ilyen megközelítésben még izgalmasabb élmény egy stúdió belső világának megismerése.

Helytörténet

Kovács Zsolt*

ÉRTÉKES KŐFARAGVÁNYOKAT TALÁLTAK A BOROSJENŐI VÁRFALBAN

Az elmúlt évben, szeptember 16–20. között a Rómer Flóris Terv anyagi támogatásával, a Teleki László Alapítvány és az Arad Megyei Múzeum szakmai partnerségében, a helyi önkormányzat segítségével újabb falkutatásokra nyílt lehetőség a borosjenői várban.

Az először 1214-ben említett Borosjenő település 1387-ben került a Losonczi család birtokába, mint Dézna és Pankota várainak a tartozéka, s először 1474-ben említik itt a család castellumát. Az 1530–40-es években a Losonczi család a reneszánsz várépítészeti szellemében kibővítette és saroktoronyokkal megerősítette a Fehér-Körös partjára épített várat, melynek a török előrenyomulása idején az országos politikában is felértékelődött a jelentősége.

1552-ben Temesvár várkapitányaként hősi halált szenvedett tulajdonosa, Losonczi István, s a várat a Habsburg Ferdinánd pártján álló özvegye és lányai örökölték, ám 1565-ben elfoglalta János Zsigmond erdélyi fejedelem, s ettől fogva a török és a Habsburg Birodalom, illetve az Erdélyi Fejedelemség ütközőzónájában álló erősség folyamatosan változtatta a tulajdonosát. 1566-ban elfoglalta a tö-

rök, de 1595-ben megszerezte Báthory Zsigmond fejedelem, majd az 1630–40-es években, I. Rákóczi György idején impozáns, négy sarokbástya erősített épület köréje. 1658 és 1693 között újra török kézen volt, s ekkor egy mecsetet is építettek mellé, melyet az 1950-es években bontottak le.

A török visszaszorítása után, az 1730-as években a vár elvesztette a katonai jelentőségét, 1742-ben a Péterfy, majd 1808-ban az Atzél család birtokába jutott az egyre romosodó épület. 1870–72. között tulajdonosa, Atzél Péter ingatlanbefektetésként historizáló stílusban újjáépíttette a várrmot Karl Hantelmann hamburgi építésszel, s az épület ekkor nyerte el a mai formáját. Atzél 1874-ben eladta a hadseregnek a várat, amely rövidesen lemondott róla, s a hatalmas épületben 1904-ben fogadtak gyerekek számára rendeztek be intézetet, mely 1998-ig működött. Borosjenő önkormányzata 2004-ben vette át az épületet.

A vár 1870-es évekbeli újjáépítésekor már találtak egy szirént ábrázoló román kori oszlopfejezetet, mely akkoriban Budapestre került, s ma a Magyar Nemzeti Múzeum állandó kiállításának darabja.

Néhány éve Borosjenő önkormányzata felvállalta az igen lepusztult épület revitalizálását, s ehhez kapcsolódóan régészeti és művészettörténeti kutatások is kezdődtek. Már a 2016-os falkutatások alkalmával kiderült, hogy a vár 1530–40-es évekbeli bővítésekor korai román stílusú, az 1200 előtti évtizedekben készült faragványokat használtak fel építőanyagként. 2016-ban 9 korai faragványt sikerült kiváltani, köztük számos elsőrangú színvonalat képviselő oszlopfejezettel. Kiemelkedik közülük egy palmettás, valamint egy akantuszlevelekkel díszített oszlopfejezet. Ugyanakkor előkerült egy másik palmettás díszű és két kockafejezet, egy sarokleveles lábazat, meg néhány oszloptörzstöredék, némelyiküket fehér travertinből faragták.

E faragványok legvalószínűbb származási helye a Borosjenő közelében állt, először 1199-ben említett, Dénesmonostorának (*Dienesmonostora*) nevezett, a Szentháromságnak ajánlott kolostor, mely a 16. század elejére elnéptelenedett. A román kori kolostor romjait a 19. század végén Rómer Flóris és Márki Sándor történészek még látták a szomszédos Bokszeg irányában, és rajzi vázlatokat is készítettek róla. A kolostor az Alföld délkeleti peremvidékének a 12–13. századi sűrű kolostorhálózatába illeszkedett, melyekből ma mindössze csak töredékeket ismerünk.

2019-ben 14 kisebb-nagyobb kőelemmel bővült a leletegyüttes, köztük két oszlopfejezettel, az egyiket igen szép akantuszkompozíció díszíti, a másik egy kockafejezet. Felbukkant egy indadíszes faloszloplábazat is. Talán a legkülönlegesebb darab egy hatszirmú virágot ábrázoló boltozati zárókő, eredeti festéssel, mely mindaddig az első romanikus boltozati elem. Előkerült több összeillő párkányelem, illetve talán a kolostor egy nagyobb kapujának egy íves töredéke, s egy kisebb kapu szárának a részlete. Ugyanakkor több olyan értékes faragvány került beazonosításra, amiket nem lehetett kiváltani: a főbejáratról északra egy hajdani kapulábazat (stukkórátétes farkasfogfrízzel), az eredeti nyugati kapu betömésében egy kötegpillér

réteggöve, míg az északnyugati torony pincéjében két korabeli festést hordozó kőlap. Ezeken kívül számos kisebb-nagyobb középkori faragvány van a falakban a kolostorból, esetleg a mai vár korábbi, elbontott részeiből vagy a szintén csak említésből ismert borosjenői késő középkori ferences custodia épületeiből.

A kiváltott kőfaragványok az aradi múzeumba kerültek. A kutatás résztvevői szeretnék a restaurálendő faragványokból egy több helyszínen bemutatható kamarakiállítást szervezni, ám az anyag végső kiállítási helye a helyreállított borosjenői vár lenne. A helyreállítási munkák reménybeli 2020-as elkezdésével számos hasonló emlék felbukkanására lehet számítani. A borosjenői vár falaiból előkerült Dénesmonostora kolostori leletanyag az utóbbi évtizedek legfontosabb és leggazdagabb román stílusú kőfaragvány-együttese a szűkebb régióban, de jelentősége messze túlmutat ennek a határain. A Teleki László Alapítvány tervbe vette egy átfogó régészeti program beindítását, mely Erdély és a Partium korai kolostorait tárná fel (Ajtonymonostor, Bulcs, Kolozsmonostor, a meszesi kolostor és Dénesmonostora). A műemlék tervezett felújításához kapcsolódó idei kutatásban Mody Péter kőrestaurátor, Kovács Zsolt, Weisz Attila és Szekeres-Ugron Villő művészettörténészek, illetve Keresztes Melinda helyi történészhallgató vett részt, az aradi múzeumot Florin Mărginean régész képviselte.

**művészettörténész, egyetemi adjunktus*

KÁROLY SÁNDOR BÉKÉSCSABÁN*

Aradi látogatásaim során – otthonosan mozogva az aradi magyar világban – bukkantam Károly Sándorra. A Maros-parti nagyváros (a Magyar Golgota) – édesapám városa – íróinak, művészeinek a világában előbb Ficzy Dénes, utóbb Juhász Zoltán, Ujj János és Réhon József igyekezett eligazítani. S miközben hallottam róla, valamikor a kilencvenes években a visszaemlékezését tartalmazó könyv is a kezembe került, a *Mosolygó esztendő*k s a vele egybekötött – minket elsősorban érdeklő – KALANDOS ÉVEK című rész. (Az emlékirat első kötete eredetileg 1962-ben látott napvilágot a havasalföldi fővárosban, a másodikat az író kiadásra előkészítette, de csak az előbbivel egybekötve 1979-ben, tehát már a halála után jelent meg.)

Károly Sándor Aradon született 1894-ben, és ugyanott hunyt el 1964-ben. „Közben” bejárja fél Európát: előbb nyomdászsegédként vándorol városról városra Erdélyben és Nyugat-Európában, majd katonaként ismeri meg a Monarchia különböző helyőrségeit. A háborúban megjárja az orosz, az olasz és a szerb harcteret, ahonnan haditudósítóként jelentkezik, majd sebesültként hazakerül a hátszágba... egyenest a rövidesen szintén a frontvonalba kerülő Békéscsabára. Merthogy a havaselvei király armádiája nem a Tiszánál képzelel el eredeti birodalmának időleges – kóstelóként kezelt – napnyugati határát?! Mentek tovább, a Balatont is megcsodálták a tiszt urak, ám esztendőre rá visszahúzódni kényszerültek kisantanti csülkeikkel a nagyantanti parancsolatra.

Hagyjuk, hosszú!

A lényeg, hogy Károly Sándor hadirokkantként 1918 őszén Aradon nem kap állást, Békéscsabán viszont (a szomszéd város csak pár megállóra fekszik vasúton a szülővárosától) szerkesztőt keres a Tevan Nyomda a *Csabai Napló* című lapjához.

– Én nem községi, hanem városi szerkesztő szeretnék lenni – jelenti ki, mire bátyja figyelmezteti: ne becsülje le a falut, mert az táplálja a várost, ráadásul Békéscsabának negyvenezer lakosa van, és most változik át községből rendezett tanácsú várossá.

– Karriert csinálhatsz, negyven év múlva polgármester is lehetsz, ha megválasztanak! – báto-

rította testvére, s ha öccse nem vágyott is efféle tisztségre, meg sem állt Csabáig (olvashatjuk a vallomáskötetben).

Csabai polgármester nem lett, sőt, hogy előbb bevonult, aztán esztendőre rá kivonult Békéscsabáról a román megszálló (amarról nézve honfoglaló) haderő, Károly Sándornak már csak hült helyét lelték a bevonuló Magyar Nemzeti Hadsereg vitézei. Ugyanis miután Károlyt lefoglák a románok, Sándor úgy megszökött, hogy csak Aradon érték volna utol, ha eszükbe jutott volna. Szerencsére mással – Arad bekebelezésével – voltak elfoglalva a havaselvei megszállók és erdélyi harcostársaik.

„Két nap múlva kiszálltam a csabai állomáson. 1918. október 3-ika volt. Vedlett egyenruhában és gyűrött köpenyben, kezemben kis bőrönddel állítottam be a Tevan-nyomda irodájába. Szemüveges, rokonszenves, velem egyidős, talán néhány évvel idősebb férfi fogadott, és Tevan Andor néven mutatkozott be. Tisztelettel néztem rá, mert a Tevan könyvkiadó vállalat ismert volt egész Magyarországon.” És sorolja a Tevan Könyvtár tekintélyes szerzőit, köztük említi Karinthy Frigyes, Ady Endrét, Kaffka Margitot. „Ebben a földszinti irodában irodalmat csinálnak” – állapíthatta meg, s mivel ifjú kora óta írónak készült, érthető az öröme, jó helyre került.

És következik az emlékiratban a Tevan család és a Tevan Nyomda, meg Békéscsaba akkori mindennapjainak a leírása – ami, amikor először kezembe került e könyv, nagy örömet okozott, és sok új ismerettel gazdagított.

A lap a Népegyelet politikáját követve a népjogok kivívásáért harcolt, főszerkesztője Vértess Andor ügyvéd, maga pedig a felelős szerkesztője lett. A városszéli Csengery utcában talált magának lakást, kávézni a Fő téri Fiume kávéházba járt (ma is Fiume a neve), „ahol a város kereskedő-társadalmának és közgazdasági életének színe-java kártyázott, dominózott és biliárdozott.” Az első nap délutánján „tanulmányoztam a várost, mint olyant, és megállapítottam, hogy utcái pizkosak, kis motoros vonat közlekedik az állomás és a város szíve között, kereskedelme élénk, és az üzletekben ugyanúgy nincs áru, mint Magyaror-

szág más városaiban.” Készül a harcra a reakciónak tartott másik helybéli lappal, a *Békésmegyei Közlönnyel*, bemutatkozik Csaba tekintélyes személyiségeinek. Ismerkedik az Áchim L. András utáni csabai ellenzéki népmozgalommal, a szociáldemokratákkal, érzékelheti a régi világ urainak tekintélyvesztését, a forradalmi hangulatot. Megpersze Tevan könyvkiadói műhelyével, egyik-másik szerzőjével is.

Találkozik Franyó Zoltánnal, aki Pestről Aradra utaztában áll meg Csabán Tevannál új kötetről tárgyalni, s hozza a hírt a forradalomról: „Semmi sem állíthatja meg a lavinát! ... Négy évig hullott a sok drága vér, most megfizetünk a gazoknak, akik vágóhídra hurcolták az országot... Leszámolunk velük.” Mire Tevan Andor: „Zoltán, csillapodj... Remélem, engem nem tekintesz ellenségnek.” Franyó mosolyogva válaszol: „Nem, Andor, a Tevan könyvkiadó a magyar Insel Verlag (a korszak jeles német kiadója – toldhatjuk meg), a múzsák hajléka, itt nem szabad dübörögnie a földnek, mert itt irodalmat gyártanak.” Tabéry Gézával, akinek a kiszedett *Forradalmi versek* című kötetét ő javította. Lusztig Gézával, aki Gyuláról látogatott el a nyomdába, s aki Flaubert fordításának titkairól értekezett neki. A Szeghalomról Tevanhoz látogató Dapsy Gizellával és férjével, a szintén író Rozsnyay Kálmánnal kellemes délelőttöt tölt („udvaroltam a terebélyes költőnőnek, miközben a férj szórakoztatóan érdekes hazugságokat mondott”).

Tevan lányának viszont komolyan udvarolt volna, de az hűvösen fogadja a közeledését. (Ellenkező esetben Károly Sándor akár valóban polgármesterré is válhatott volna?) (Volna, volna, lett volna...)

A rá jellemző módon nem egyszer csúfondáros hangot üt meg. Például amikor a népegyletiekre emlékezik, „akiknek túlnyomóan nagy többsége Lipták, Galló, Gálík, Áchim, Lavrinyec, Kovács vagy kombináltan Lipták–Galló és Galló–Lipták, sokat esznek, és még többet isznak. Ez itt tömegsport.”

Október 31-én Pesten kitört a forradalom. Így írja le, hogy érezte akkor magát. „Részeg vagyok, nem úgy, mint amikor sokat ittam, ez valami más részegség... Végre, végre... Forradalom! ... Amiről annyit olvastam, hallottam, vitatkoztam, amire a Szociáldemokrata Pártban meg a Nyomdász Szakszervezetben tanítottak, amiről a lövészárkok poklában suttogtunk, ami ezer meg ezer agyat feszített, és millió kezet szorított öködbe, most itt van. Forradalom!”

A Városháza előtt a tömegben két asszony: „Fiatalúr, le azt a csillagot a gallérjáról!” – levágja a két csontcsillagot a zubbonyáról. A Népegyletben a kubikosnak föld kellene, a gazda a magáét védi. A *Csabai Napló* különkiadása. Éjszaka puskaropogás, gépfegyverkattogás, rakéták tűzijátéka – a hazatérő katonák szórakoznak (végig, a román megszállásig). Megkezdődik a fosztogatás. A hivatalos személyeket a környék falvaiban elzavarják. Megalakult a Nemzeti Tanács, Szakasits Árpád pesti szocialista népvezér a szónok. Föl esküdött boldog-boldogtalan, eddigi népnyzó és örök megnyomorított; „Tevan Andor nem esküdött fel, mert annyira belemélyedt a hazai és idegen költőkbe, regényírókba, novellistákba, tudósokba és bölcselőkbe, hogy megfeledezett a Nemzeti Tanácsról.” Éjszakánként egyre több a halott (a mind vadabb lövöldözés eredményként). Új színtársulat fergeteges sikert arat. A *Csabai Napló* a fénykorát éli – ezt bizonyítja az is, hogy szerkesztője föltűnően elegáns zsakettet vehet magának. És az új év elején mind hangosabbak az orosz hadifogságból bolsevistaként hazatérők, akik Lenint istenítik.

Mire az élmények hatására Károly Sándor feles lapszerkesztő elhatározza, *Vörös hajnal* címmel regényt ír...

Hogy milyen lett volna, nem tudjuk, mert – szó szerint – hamvába holt.

Nem Csaba, nem, a kor (a románok) miatt.

„Regényem hősenek a neve Nagy János, és nem a polgári társadalomból, hanem a munkásosztályból való. Kemény, harcos férfi, és az ő alakján keresztül feltárom az élet mélységeit. Zolát követem, mert ő írói eszményem, és a magyar Zola még hiányzik irodalmunkból.” Éjszaka írt. „1919. március 21-én már hatvanegy oldal volt készen, ekkor azonban olyan esemény történt, hogy Émile Zola is abbahagyta volna a regényírást, ha még élt volna. Én azonban még éltem, és abbahagytam.”

Csabán is megalakult a munkástanács (amelytől távol tartotta magát a helybeliek többségét kitevő földműves világ), a *Csabai Napló* helyett a *Békésmegyei Népszava* jelenik meg, s a hetilapból ötezer példányban készülő napilap lett. „Tevan Andor, a békés, csendes, szemüveges ember, aki versek és regények között élt, ezúttal sem lendült ki nyugalmából. Nem tudta felfogni, mi történt, de nyugodtan, engedelmesen beleegyezett a napilapba, és kijelentette, hogy két hónapig van papirosa az ötezres példányszámhoz, majd, mintha mi sem történt volna, tovább olvasta a Baudelaire-versek fordítását.”

A munkástanácsban kizárólag ipari munkások kapnak helyet, szerveződik a Vörös Őrség, megkezdődik az államosítás. Elrendelik a fegyverek kötelező beszolgáltatását. („Egy gazda bejelentette, hogy van otthon egy ágyúja, de nem hozhatja el, mert csak hat ló tudja elhúzni, és neki csak két lova van.”) A Vörös Őrség Csorváson letartóztatja a Szegedről Aradra tartó francia (kétszázötven színes és fehér katonából álló) különítményt. Aradról ezren érkeznek városunkba, hogy csatlakozzanak a Vörös Hadsereghez, kiverni a betolakodókat. A parasztoknak nem ízlik az efféle demokrácia, mert „Ami az enyém, az az enyém, és aki ahhoz hozzányúl, azt vasvilla várja.”

Április végén járva „Valami van a levegőben. A Népegylet megint benépesül, csizma- és bagószaggal telik meg a helyiség, a Nádor és Fiume kávéház asztalánál suttognak a kereskedők, a Próféta vendéglőben összebújnak a dzsentrifejek, ismeretlen kezek leszakítják a kormány felhívását, hogy veszélyben a haza, mindenki lépjen be a Vörös Hadseregbe. eltűntnek hitt régi arcok kerülnek elő, és gúnyosan mosolyognak a munkásokra. A városháza erkélyére gépfegyvereket állítanak, és a fekete hengerek komoran néznek le a Szent István térre.” Két nap múlva: visszavonulás a Tisza mögé. A románok már Gyulán.

29-én „Délután két órakor egy tíztagú járőr fordul be a Gyulai útról a Szent István térre. Tiszt vezeti őket. Az egyenruhájuk nem idegen, oszt rák–magyar csukaszürke uniformisban vannak, csak a sapkájukon fehérlik vászonsáv. A tiszt tud magyarul, biztosan erdélyi ember. Odaszól a körülötte állóknak, hogy kerítsék elő a polgármestert. Berthóty Károly kéznél van, a városháza kapujában áll, odaviszik a tiszt elé:

– Negyedóra múlva bevonul az ezred, várják fehér zászlóval, kenyérrel és sóval. Megértette? Egy-kettő, siessenek.

Rohannak. Jaj, honnan teremtsenek elő hirtelen fehér zászlót? Lehoznak a városháza padlásáról egy piros-fehér-zöld lobogót, ideges kezek letépik a színes vásznat, a közeli Fiume kávéházból előkerül egy asztalterítő... Kinél van még kalapács? ... Gyorsan, gyorsan, nehogy a győzők fehér zászló nélkül foglalják el a várost... Végre leng az egyenruhás hajdú kezében az asztalterítő... Kis kenyércipót is szereznek, ráteszik egy tálcára, másik tálcán marék só. A két tálcát is a Fiume adja kölcsön.

A Gyulai út felől nagy, szürke folt közeledik. Menetelő katonák. Elöl lovon a parancsnok. Befordulnak a térre. Berthóty polgármester erősen törve néhány francia szót motyog, és nyújtja a kenyeret meg a sót. A román ezredes letör kis darabot a kenyérből, belemártja a sóba, megeszi, és kifogástalan francia nyelven közli, hogy elfogadja a város hódolását, mindenki legyen nyugodt, végezze a munkáját, rendelkezéseit majd később közli...

Plakát román és magyar nyelven: ostromállapot, este kilenctől reggel hatig tilos az utcán járni, minden gyülekezés és összejövetel tilos.”

Így köszön be Békéscsabára – Károly Sándor előadásában – a „fölszabadító” román esztendő. Az első csabai román esték egyikén hora a piactéren, máglyatűz körül járják a körtáncot a katonák. Reggel pedig érte is jönnek, letartóztatják. A fogásból megszökik, lakásán addigra a tulajdonos eloltja a tüzet: a magukat bekovártélyozó román katonák bepálkázva tüzet okoznak, és a regénye első 61 oldala bánja. Füstbe ment a mű.

Sebesen kereket old, haza, Aradra!

Búcsúzik Tevanéktól. Andor sajnálja, visszavárja... nem újságírónak, a könyvkiadó vállalatához. A lányának pedig végül megvallja, hogy szerelmes volt belé. „Láttam, tudtam, de én csak nem mondhattam meg, hogy rokonszenves nekem... Miért csak most szól?” – kapja meg az Ecet-Bözsinek becézett leánytól.

A vallomással elkészt, menekülnie kell.

1918. október elején jött, 1919. május első napjaiban már ment is Csabáról Károly Sándor. Aradra, ahol a következő években Erdély tekintélyes újságírójává és lapszerkesztőjévé vált, s íróként is sikereket aratott. A fő művének tekintett, először 1929-ben megjelent *Az 500-dik emelet* című regénye tudományos-kitaláció, amelyet több nyelvre lefordítottak. A háborúban munkaszolgálatos, majd újra újságíró, ám 1950-ben állás nélkül marad, mert 1937-ben Sztálin-ellenes írást jelentetett meg. Nyugdíjig raktárosként keresi a kenyerét.

Fordulhatott volna másképp is az élete. Csabán. Ám hogy melyikkel jár – végül is – jobban...

**A szerző ÍRNI, CSABÁN című – először 1999-ben, majd 2006-ban újra megjelent – irodalomtörténetének készülő harmadik kiadásához íródott legújabb jegyzete.*

Piroska István

MINDEN SIKERES FÉRFI MÖGÖTT EGY SIKERES NŐ ÁLL?

Az Arcanumban (persze nem ezt) keresgélve öt-
lött szemembe az írás, amely így kezdődik „Szol-
gálatomat ajánlom Kdnek (Kendnek), mint szerelmes
uramnak, Isten minden szívemből elgondolt jókkal áld-
ja meg Kdet szívűből kívánom...” A mély érzelmekkel
átitott sorok nem „tegnap” íródtak. Majd 360
éve vetette ezeket papírra Erdély egykori nagyasz-
szonya, Bornemisza Anna, Apafi Mihály erdélyi
fejedelemnek címezve, akivel – úgy tűnik – őszin-
tén szerették egymást. (Abban az időben ez ritka
volt házastársak között, ugyanis a főúri házassá-
gok akkortájt nagyrészt érdekből kötöttek.)

A hányatott sorsú erdélyi uralkodó és neje éle-
te, viselt dolgai nem egy író megihlettek (Móra
Ferenc: *Rab ember fia*, Jósika Miklós: *Sziklarózsa*,
Jókai Mór: *Erdély aranykora*).

A sajtó – évszázadok múltán is – szívesen fog-
lalkozott sorsukkal vagy életük egy-egy furcsa
epizódjával. Íme, egy részlet a *Vasárnapi Újság*
1858. augusztus 1-jei számának első oldaláról:
„Ki ne szeretne olykor egy kis visszapillantást tenni
a nemzet történetébe? Ime, egy történeti alakot muta-
tunk be, nyájas olvasó. (...) Midőn 1661-ben, Barcsai
Ákos kivégeztetésével Ali basa, az erdélyi török hadtest
parancsnoka, a német császár által pártfogolt Kemény
János ellenébe fejedelmet keresett (...) arra alkalmas
embert tudakolván, Ebesfalván lakó Apafi Mihály urat
említették. (...) Mindjárt el is indított hát a basa egy
szakasz ispáhit, olly parancsolattal, hogy Apafit rögtön
a török táborba kísérik. Nem tudván pedig mire vél-
ni a váratlan idézést a jámbor ember, annál nagyobb
fölháborodással követte a kérlelhetetlen törököket, mert
feleségét éppen szülési kínok között kellett elhagynia,
– s alig ért ki az ebesfalvi határból, midőn egy lőhátas
embere azon híradással érte utol, hogy fia született, a
mit kísérei kedves előjelül magyarázván, vigasztalták s
jó reménységgel biztatták. A török táborban csakugyan
nagy becsülettel, s fejedelmet illető minden tisztessé-
ggel lőn fogadva. (...) Ali basa az ország rendjeit hamar-
jában összegyűjtven, Apafit fejedelemmé választatta,
s a szultán nevében a fejedelemség jellegeivel, bottal,
kaftánynyal, zászlóval felruházta.”

Bornemisza Anna

Lássuk, ki is az az ember, akit a török ilyen erő-
szakosan ültetett (a *Vasárnapi Újság* szerint) az
uralkodói székbe: Apanagyfalvi I. Apafi Mihály
(1632–1690) erdélyi fejedelem 1661-től halálá-
ig. Mai megfogalmazással azt mondhatjuk róla,
hogy reálpolitikus volt, aki az Erdélyt fosztoga-
tó német és török hatalmasok közt (segítő társa-
ival) úgy próbált „lavírozni”, hogy kis országa
lehetőleg megmaradjon, és amennyire a szűkös
körülmények megengedik, virágozzék. Segítet-
te a református egyházat, más felekezetekkel to-
leráns volt. Támogatta az iskolákat, az oktatást.
Egyik nagy érdeme, hogy megmentette a Bethlen
Gábor által alapított gyulafehérvári Academicum

Collegiumot azzal, hogy 1682-ben Nagyenyedre helyeztette át azt. Udvarát Fogarason és Ebesfalván tartotta. 29 évnyi országlás után, 1690. április 15-én, 57 esztendőskorában hunyt el.

Saját korában Erdélyben nem volt túlságosan népszerű. Az utókor sem volt túlságosan elismerő vele szemben. Sokan írták róla – nem biztos, hogy jogosan –, hogy a politikához nem nagyon értett, nem is nagyon érdekelte. Visszahúzódo természetű volt, aki szívesebben olvasott és bíbelődött óráival. A bort nem vetette meg, ilyenkor hirtelen haragúvá vált, nem egyszer borgőzös állapotában rossz döntéseket hozott. Nagy Iván a *Magyarország családjai* című könyvében nem nevezte igazán kiváló fejedelemnek. Szerinte Erdély a viszonylagos megerősödését nem neki, hanem Teleki Mihály kancellárnak, valamint feleségének, a gyors észjárású Bornemisza Annának köszönhet.

Az asszony (feltehetőleg) 1630 körül született, régi, Bihar vármegyei nemesi családban. Édesapja borosjenői Bornemisza Pál, I. Rákóczi György udvari főkapitánya volt. Több mint valószínű, hogy a gyulafehérvári fejedelmi udvarban nevelkedett. Itt ismerte meg Apafi Mihályt, akivel 1653-ban kötöttek házasságot.

Mint kiváló gazdasszony és férjét őszintén szerető feleség, háromévi nélkülözés után kispórolta a váltságdíj összegét, amellyel 1660 körül ki tudta váltani férjét a krími tatárok fogságából. (Apafi erdélyi társaival együtt egy lengyelöldi csata után esett tatár fogságba.)

Bornemisza Anna kiváló képességei (Jókai regénye szerint) már itt megmutatkoztak. Az asszony határozottságát és bölcsességét látva az egyik török vezér (Kucsuk pasa) meg is jegyezte: „Jól van Apafi; minden jól van. Hanem amint látom, te az eszedet a feleségednél szoktad tartani. Béke veled!”

Apafi az uralkodásban később is meghallgatta felesége tanácsait (egyes történészek szerint Bornemisza Anna és Teleki kancellár uralkodott), a fejedelmi udvar fenntartása pedig teljesen az asszony vállán nyugodott. Számontartotta az udvarbírák és kamaraispánok munkáját, ellenőrizte a termés-

beszolgáltatásokat, gazdasági naplókat vezetett, amelyek nagyon pontosak voltak.

A fennmaradt kéziratos szakácskönyve azt mutatja, kiváló gazdasszony lehetett. A benne lévő receptek Max Rumpolt (*Ein neu Kochbuch*, 1604) konyhatudományát dicsérik, s ezeket – Apafi megbízásából – Keisz János fordította magyarra. (A mai olvasó számára is érdekes olvasmányt a Kritérion Kiadó adta ki újra hasonmás kiadásban 1983-ban.)

A szakácskönyv mellett számadáskönyvei, levelei is fennmaradtak, ez utóbbiak jó része a férjének szól. Ezeket átítatja a szeretet, aggódik „szerelmes” uráért, félti őt. Egyik hangulatos írását (mely 1661-ben íródott, és címezése ennek az írásnak az elején olvasható) érdemes teljes egészében idézni:

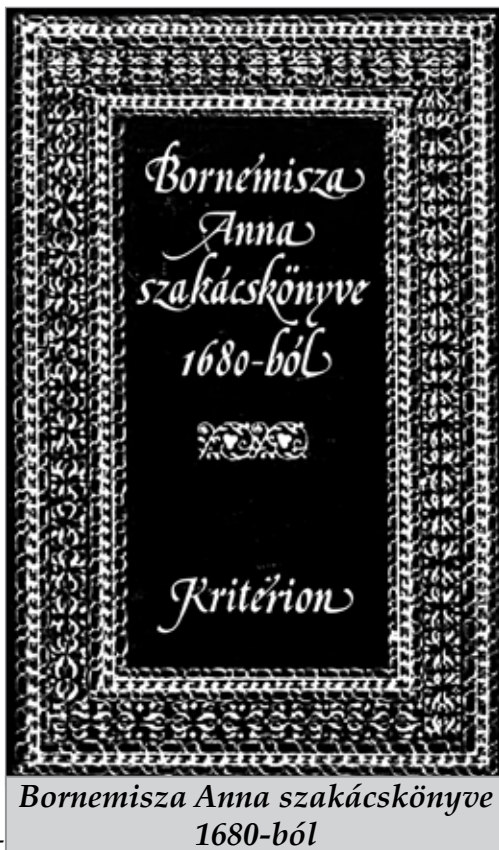
Szolgálatomat ajánlom Kdnek (Kendnek), mint szerelmes uramnak, Isten minden szívemből elgondolt jókkal áldja meg Kdet szívből kívánom.

Édes szívem, Kd nekem szívből írt levelét elvém és Kd szép vallás tételit, adja Isten mind az kis fiammal együtt szolgálhassam meg Kdnek, vajha Isten még békecséget adna, bizony örömet megvendégném Kdet. Édes szívem, kérem az Istenért Kdet az ő szent fiáért az vadászatnak és ivásnak most hagyjon békét Kd. Inkább vigyázzon Kd, mert bizony meg akarják Kdet ütni. Édes lelkem, ne hozzon Kd magának s nekem veszedelmet, tekintse Kd ez kis fiúnkat, mi haszna ha Kd élete elfogy. Bizony lelkem most hozzák meg, azon vannak innen

Gerend felől, másfelől Görgény felől üssék meg Kdet, vagy mikor vadász Kd lelkem. Ne vadászson most Kd, hiszen leszen még ideje Kdnek hozzá. Az részségből pedig vegyen példát Kd Barcsay Gáspárról, az veszté el.

Osztán Ebesfalvát verik fel, oda is viseljen gondot Kd. Ha nem bírhatnám talán jobb volna az mi bor, búza ott vagy az székekben parancsolni hozná ide. Édes szívem vigyázzon magára Kd. Fogadja meg Kd az mit írok, bizony jót mond Kd még nekem érte. Isten éltesse és tartsa meg Kdet jó egészségben s oltalmazza szerencsétlenségtől. Istennek oltalma legyen Kddel édes lelkem. Datum in Szeben die januarri anno 1661.

Kdnek kedves felesége mindenkiben jót kíván s szolgál, mint édes urának édes szíve.

Bornemisza Anna szakácskönyve 1680-ból

Bornemisza Anna

P. S. Édes szívem, bizony bánnám, ha az tegnapi álmom betelnék az vadászat miatt, az, mint az előbb írtam vala Kdet részegség miatt. Az tatártól kiszabadítván Kdet Isten után, de innen bizony soha nem.

(Címzés: Méltóságos Erdélyi fejedelemnek, ő nagyságának, nekem szerelmes uramnak adassék).

(Deák Farkas: Magyar hölgyek levelei (1515–1709), Bp., 1879. p. 334–335.)

Senki sem lehet tökéletes, a magánélete nem volt sikeres, a kortársak szerint nem tartozott a szép asszonyok közé, s ráadásul féltékeny természetű volt. Apafit és feleségét a régi erdélyi főúri családok lenézték, sohasem fogadták be igazán, talán ez is hozzájárult ahhoz, hogy a férjével kacérkodó főnemesi asszonyokkal nem volt jó viszonyban.

Sok gyermekük született, de ezek közül csak egy, az 1676-ban született Mihály érte meg a felnőttkort. Az anya biztosította fiának a trónutódlást, II. Apafi Mihályt még apja életében erdélyi

fejedelemnek ismerték el. (II. Apafi sorsa már külön történet, élő példája a Habsburgok nagyhatalmi törekvéseinek.)

Bornemisza Anna vallási türelmességéről sem volt híres. Mint kálvinista, gyűlölte és üldözte a katolikusokat. Megpróbálta őket áttéríteni a kálvinista vallásra. A vegyes házasságban született gyermekeknek kálvinistáknak kellett lenniük.

Bornemisza Anna az erdélyi nagyasszonyok közé sorolható, mert határozott jellemével nagyon sokat tett Erdély gyarapodásáért egy különösen nehéz korszakban.

Férjét mindvégig hűséges hitvesként szerette. Nem érte meg férje halálát. 1688-ban halt meg Ebesfalván. Először az almakereki evangélikus templomban temették el. Újratemetésére 1909-ben került sor, amikor hamvait férjével, fiával és menyével együtt a kolozsvári református templomban helyezték el. 1942-ben Kós Károly tervezte meg síremléküket.

Tudomány

Csillag István

TÚZKERESZTSÉG

(RÉSZLETEK EGY KÉSZÜLŐ KÖNYVBŐL)

Nem hiszem, hogy lenne a pánikra alkalmasabb helyzet, mint amikor arra a telefonhívásra ébred az ember hajnali négy órakor, hogy „Pakson, az atomerőműben üzemzavar történt.”¹ A mobiltelefonom 2003. április 11-én, pénteken hajnalban csörrent meg az ágyam mellett. Az energiapolitikáért felelős államtitkár-helyettes, Hatvani György, a helyzet miatt magára erőszakolt nyugalmat tükröző hangnak érezhetően ellentmondva lassan, tagoltan jelentett. Sikerült elsőre felfognom, miről beszél, és számomra is meglepően, viszonylag értelmes kérdéseket tettem fel, mint például: ki kell-e, illetve mekkora körben telepíteni a lakosságot, értesítettük-e a Bécstben székelő Nemzetközi Atomenergia-ügynökséget, adtunk-e már közleményt a sajtó, a tévé és a rádiók számára, tájékoztattuk-e a környező országokat?

Némi várakozás után jött a válasz: „Főnök, még nem tudjuk pontosan, mi történt, de nem a

reaktorral van baj, *nem baleset történt.*” A hirtelen ébredéstől nagyon érzékenyvé vált fülemmel képes voltam kihallani, hogy Hatvani nagyon megnyomta a mondata második részét: *nem baleset történt.* Ebből kiéreztem, hogy kollégám, a nagy tapasztalatú mérnök higgadtságra int, és óvni akar az indokolatlan pánikkeltéstől. A következő néhány mondatnyi ismertetéséből megértettem, hogy nem történt robbanás. A levegőbe kiszabadult rádióaktivitás csekély mértékű, a kis mennyiségű radioaktív anyag nem a reaktorból került ki, hanem egy sajátos rendeltetésű „mosogatógépből”, amelyben az erőműben használt fűtőelemek rozsdátlanító mosását végezték. Hatvani Gyuri higgadt magyarázatából azt is kivettem, hogy ehhez telefonon már csak keveset tud hozzátenni, és ehelyett arra lenne szükség, hogy személyesen találkozzunk. Némileg könnyelműen ígértem, hogy fél órán belül a minisztériumban leszek, mert nem

számoltam azzal, hogy Hatvani már értesítette a gépkocsi ügyeletet.

Attól, hogy fél órán belül a stábbal leszek, Hatvaniból megkönnyebbült sóhaj tört fel, és megkérdezte, hogy szükségesnek tartom-e az Országos Atomenergia Bizottság (OAB), de legalábbis a hatósági ellenőrzést végző, független állami hatóság, az Országos Atomenergia-hivatal (OAH) vezetőjének a behívását. Ekkor döbbsentem rá, hogy a sokféle címem és rangom között az OAB elnöke² is szerepel, és ebben a minőségemben most először kell majd olyan kérdésekben felelős döntéseket hoznom, amelyekhez – bármennyire jelesem volt fizikából a gimnáziumban – nem is konyítok.

Azt válaszoltam, hogy egyelőre csak én szeretném megérteni, hogy miről van szó, és ha nincs szükség rendkívüli intézkedésekre, pl. városrészek kiürítésére, akkor elég lesz majd reggel 8-kor az OAH főigazgatójának a behívása, és ha szükséges, az OAB összehívása. Sebtében öltözni kezdtem. Feleségem kérdő tekintetére csak annyit mondtam, hogy „Történt valami, még nem tudom, micsoda, be kell mennem a minisztériumba”, és a lehető legnagyobb csendben mentem az ajtóhoz, nehogy felébrezzem lányomat is. Az ajtóban feleségem csak annyit mondott: „Ugye, nem mész oda?” Ebből megértettem, hogy a telefonban feltett kérdéseimből – még ha félálomban volt is – összerakta a történetet.

Szinte az egész pénteki napom Paks jegyében telt el, és csak késő éjjel láthattam neki a szokásos posta (napi 50-100 levél) és a 4-5 hosszú előterjesztés átnézésének, aláírásának. Mire ment el a péntek? A tájékoztatóból megértettem, hogy a biztonsági előírások, a józan ész és az együttműködő stáb által meghatározott keretek között már zajlik a megtörtént esemény, illetve a következmények elhárítása. Bármennyire nagy hatalmú sündisznócska is egy miniszter, csak útban lévő akadály lehet, ha ebbe a folyamatba be kíván kapcsolódni. A dolgom az, hogy a stáb nyugodt, alapos munkájához szükséges feltételekről a lehetőségeimhez mérten gondoskodjam. Mik ezek? A paksi stáb elvesztett hitének, egymás iránti bizalmának a helyreállítása. Az, hogy az üzemzavar bekövetkezhetett, arra utal, hogy az atomerőmű üzemeltetésével együtt járó kockázatokat a stáb nem kezelte megfelelően. A szakmai rangjára, presztízisére büszke erőművi stáb maga is tisztában volt a felelősségével, még akkor is, ha a bekövetkezett esemény jelentős mértékben az igénybe vett német–francia mosogatógépes közreműködő rovására írható. Ha azonnal a bűnbakot kezdem

keresni, és azonnali vizsgálatot rendelek el a felelősség megállapítására, hogy ki mit mulasztott, akkor a legfontosabb feladatról vonom el a figyelmüket. Ebben a helyzetben a legfontosabb az volt, hogy a még mindig ismeretlen, ezért előre nem látható kockázatokat tartogató folyamatokat kezeljük, valamint a lehetséges súlyos következményeket elhárítsuk.

Felhívtam a Bécsben székelő ENSZ-szervezet, a Nemzetközi Atomenergia-ügynökség vezetőjét, Mohamed el-Baradeit, akit az előírt protokoll szerint már reggel 8-kor megküldött jelentés mellett tájékoztattam a pillanatnyi helyzetről, és kértem, hogy a NAÜ minél előbb küldjön szakértő küldöttséget Pestre. Ezzel azt is meg akartam mutatni a laikus közönség számára, hogy semmit nem titkolunk el.

Beszéltem még a két szomszédos ország, Ausztria és Szlovákia társmínisztereivel, akiket kértem, hogy – ha szükségesnek ítélik – küldjenek szakértőket annak a megállapítására, hogy országukat nem fenyegeti semmilyen veszély.

A minisztérium energetikai vezetői a paksi stábbal és az OAH szakembereivel közleményt állítottak össze az üzemzavarról, amit a paksi menedzsment az MTI és a lapok számára kiadott (megjelent április 14-én hajnalban). Ezzel egy időben – a protokoll szerint – az erőmű először 50, majd 100 km-es körzetében lévő települések polgármestereit SMS-ben tájékoztatták az eseményről, illetve arról, hogy a lakosságot a légkörbe kikerült radioaktív szennyezés viszonylag csekély mértéke és a szennyezés egyszeri előfordulása miatt nem fenyegeti veszély.

Talán ez a szakszerű tájékoztatás okozta a legtöbb fejtörést, és ennek a kalibrálása volt a legnehezebb. Szküllá és Kharübdisz között kellett hajóznunk: ne titkoljunk el semmit, ugyanakkor ne keltsünk pánikot. Kezdem azzal, hogy belül magam sem voltam nyugodt. Az első hat napban (április 10–16. között) csak annyit tudtunk, hogy a cirkóniumötvözet csövek kötegeit tartalmazó fűtőelemek megsérülhettek, mert másként nem kerülhetett volna sem a levegőbe, sem a pihentetőmedence vizébe az azt elszennyező radioaktív anyag. Annyit megértettem ebből, hogy már nem véd a tökéletes, hermetikus zártságot biztosító cső, ám ennek a tömörségnek, a védvonalnak a hiányából még semmilyen következtetést nem lehetett arra nézve levonni, hogy a csőből vélhetően kiszabadult (elszabadult) urán-dioxid pasztillák egymáshoz képest hogyan helyezkednek el, és mekkora, a túlhevülést akadályozó vegyület-

tömeggel (bór) lehet megakadályozni, hogy egy esetleges láncreakció spontán módon beinduljon. Ennek a megelőzéséhez három csapat is egyidejűleg, egymást ellenőrizve végezte az adagoláshoz szükséges anyagmennyiségre vonatkozó számításokat. Hárman felülvizsgálták és ellenőrizték a paksi, ilyen eseményekre vonatkozó protokollt, és ennek megfelelően kezdték – „látatlanban” – adagolni a szükséges bórsavat az esetleges láncreakció, robbanás megelőzésére. Erről a később, általam kinevezett miniszteri biztos, Aszódi Attila így nyilatkozott:

„A többször elvégzett alapos számítások alapján beállított bórsav-koncentráció miatt a fűtőanyag-kötegeknek, pálcáknak nem lehet olyan geometriai alakzata, amely láncreakciót indít el, de ezt a bórsav-koncentrációt a teljes munkavégzés alatt szigorúan tartani kell.”³

Miután már péntek délutántól elindították a bórsav adagolását az említett három csapat számításai alapján, engem, a gyanakodó, határozottnak látszó, ám (belül még mindig) ijedt laikust is meggyőzött a szakértők érvelése, hogy a lakosságot nem fenyegeti baleset (katasztrófa) veszélye, ami kitelepítést vonna magával. A kiadott közlemény ugyan ezt hangsúlyozta, de teljes határozottsággal nem állíthatta, hogy a továbbiakban semmilyen rádióaktivitás nem kerülhet a levegőbe. Csak annyit jelenthetett be arról, ami történt, hogy a kikerült anyagmennyiség csekély mértékű, az emberi szervezetre nem veszélyes.

Amit azonban nem tudtam és nem tudhattam, hogy mi van a mosogatógépben, és ha kiderül, mi van benne, mit fogunk kezdeni majd az akkori helyzettel. Amíg a mosogatógép ott van, addig a veszélyérzet, minden megnyugtató üzenet ellenére, megmarad. Ráadásul a rádióaktivitást nem lehet látni, hallani, ízlelni, ezért bármikor kirobbanhat a pánik. A csernobili történetre még mindenki jól emlékezett, hiszen 2003 és 1986 között csak 17 év telt el. Csernobilt napokig tagadták, hatását kisebbítették, miért ne ismétlődne meg a hatóságok tehetetlensége és hazudozása a mi, vagyis az én esetemben is. Az utca egyszerű embere számára az a mértékegység, amellyel a rádióaktivitást mé-

rik, a becquerel (Bq) titokzatos és félelmet keltő szó, egyszerűen nem tudja megkülönböztetni a paradicsomból az emberi szervezetbe bevitt természetes kálium atomjának a bomlási mértékét (másodpercenként 4000 bomlás, azaz 4kBq) és az üzemzavar idején abban a kritikus néhány percben mért bomlás mértékének a sokszorosát, ami azonban még mindig elhanyagolható többletdó-zist jelentett. Minél többet mondogatjuk, hogy a többletdózis nem éri el egy orvosi röntgenfelvételkor elszenvedett terhelést, annál kevésbé hiszik.

A paksi üzemzavar elhárításának hónapjában nem voltam képes teljes intenzitással azzal foglalkozni, ami a dolgom, melyek közül csak néhányat említenék meg: a gazdaság működését veszélyeztető ciklikus folyamatok (visszaesések fékezése, a túlpörgés fékezése), az infláció miatti nehézségek mérséklése, a munkaerőpiac gondjai, a beruházások túlfutása, a bérfeszítés miatti túlkereslet, az uniós csatlakozás előkészítéséhez szükséges jogszabály-módosítások, az uniós pályázatok irányai, az autópálya-építési program jogszabályi és pénzügyi feltételei, továbbá az előkészített útépitési pályáztatások elvei, a vasúti rekonstrukció és a Magyar Államvasutak aktuális pénzügyi hiányának a rendezése, a MÁV kórházösszevonásával és annak műtői rekonstrukciójához szükséges pénzügyi keretek előteremtése, a külföldi befektetők ösztönzésére kialakított átlátható szabályozás meghirdetése és néhány nagybefektetővel folytatandó személyes tárgyalás (pl. a General Electric elnökével, Jeff Immelttel), a távol-keleti országokkal kötendő külkereskedelmi megállapodások, az orosz–magyar vegyes bizottság (amelynek magyar társelnöke vagyok) következő ülése, az alacsony balatoni vízállás miatti turizmuskatasztrófa elhárítása, az adózási rendszer egyöntetű kulcsokkal operáló új rendszerére való áttérés, a hazai piacon tapasztalható monopol jelenségek miatti versenyhivatallal egyeztetett lépések és sok más apró napi ügy, a szükséges megbeszélésekről nem is szólva, amik kiteszik egy miniszter unalmas hétköznapijait.

¹„2003. április 10-én a paksi atomerőmű 2. blokkján súlyos üzemzavar történt, amelynek következtében kis mennyiségű radioaktív anyag jutott ki a környezetbe. Az üzemzavar nem magában a reaktorban, hanem egy hozzá kapcsolódó segédberendezésben történt, miközben a reaktor nem működött. Az üzemzavar abból keletkezett, hogy a fűtőelemek mosására szolgáló tartályban a fűtőelemkötegek túlhevültek, majd hideg víz ömlött rájuk, és ettől súlyosan megsérültek.” Szatmáry Zoltán: *Súlyos üzemzavar a paksi atomerőműben*, *Fizikai Szemle* 2003/8. <http://fizikaiszemle.hu/old/archivum/fsz0308/szatmary0308.html>

²Jelentés az Országos Atomenergia Bizottság elnöke számára a Paksi Atomerőműben 2003. április 10-én bekövetkezett esemény hatósági kivizsgálásáról. Készítette az Országos Atomenergia Hivatal. Budapest, 2003. május 23.

[https://www.haea.gov.hu/web/v3/OAHPortal.nsf/7786231979445AC5C1257BEA004638CB/\\$FILE/oabjelentes030410.pdf](https://www.haea.gov.hu/web/v3/OAHPortal.nsf/7786231979445AC5C1257BEA004638CB/$FILE/oabjelentes030410.pdf)

³https://www.gondola.hu/cikkek/27049-Paks_-_Aszodi_Attila_Az_ujrainditasnal_a_biztos_utat_kell_jarni_.html

Matekovits Mihály

ÉMLÉKEIMBŐL

TEMETÉS ADA KALEH SZIGETÉN

A *Szövétnek* 2019. decemberi (133.) számában írtam arról, hogy iskolás, majd egyetemi hallgató koromban a nyári vakációm nagy részét Orsován töltöttem Markovitz János (1922–1981) plébános vendégeként, aki aradi káplánból lett 1955-ben a kisváros római katolikus plébániájának vezetője, s ezt a feladatát a város költözésének idején is ellátta. Nagyon sok érdekes, magyar szempontból is (ma már) különlegesnek számító esemény, családi és társadalmi történet tanúja lehettem. Kár, hogy akkor még nem éreztem a dolgok különlegességét, és nem jegyeztem le dátumszerűen az eseményeket. 1956-ban voltam első alkalommal egy hónapig a Duna-parti városban, ahol odaérkezésem után azonnal a rendőrségre kellett menünk, bejelentkezni. Bár még nem voltam 14 éves, tehát nem volt személyazonossági igazolványom, de kaptam egy ideiglenes ott-tartózkodási papírt, mindezt azért, mert akkor éppen Románia nem volt jó viszonyban Titóékkel. A plébános messze-menően került minden szabálytalanságot, hiszen hivatali elődje még börtönben volt.

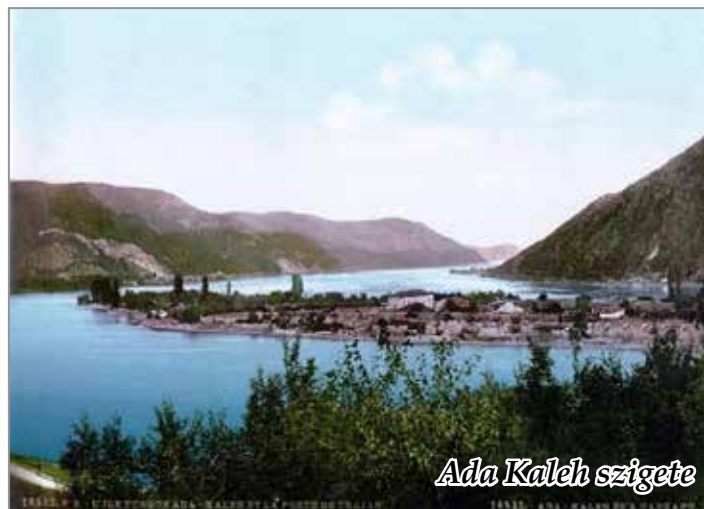
De (zsebemben evvel a papírral) kirándulni lehetett a Kazán-szorosba, a Korona kápolnához vagy Ada Kaleh szigetére. Sosem számoltam, de az évek során körülbelül 15 alkalommal jártam 2-3 óra hosszat a dunai szigeten, amely 1972-ben végleg víz alá került.

Ada Kaleh története során több alkalommal is „gazdát” cserélt, de legalább tízszer változtatott nevet. Jókai Mór *Az arany emberben* „Senki” szigetéről ír. De amikor Magyarországhoz tartozott, Új-Orsova volt a neve, a várost pedig hivatalosan Ó-Orsovának nevezték. Ám a különböző államközi tárgyalások során (elsősorban Törökország nyertes vagy vesztes háborúi után) mindig hivatalosan Ada Kalehnek nevezték. Volt időszak, amikor 3000 ember is tartózkodott a szigeten (többségükben az Osztrák–Magyar Monarchia katonái és kb. félezer muzulmán). Az első világháborút követően 1923-ban a lausanne-i békekötés végleg Romániának ítélte a szigetet, de a román király továbbra is megtartotta azokat a kiváltságokat, amelyeket a magyar adminisztráció idején élveztek az

ott lakó törökök. Azaz adómentességet, szabad kereskedelmet az orsovai piacokon az általuk előállított zöldségfélét, sajátos édességeket vagy selymeket illetően. De már ekkor, majd a szocializmus éveiben is szemet hunytak a hatóságok a fő jövedelmi forrás, a csempészet felett.

Középiskolás voltam, tehát 1961-ben vagy ’62-ben lehetett, amikor egy délelőtt két török (fejükön fezzel¹) állított be az orsovai plébániára, románul beszéltek, és kérték a papot, hogy másnap jöjjön Ada Kaleh szigetére temetni. Kiderült, hogy egy idős muzulmán társuknak német felesége volt, aki otthon rendszeresen imádkozott egy szobor előtt, férje szerint katolikus lehetett, bár gyermekeik muzulmánok voltak. De ők úgy érezték, hogy meg kell adni az elhunytak a végtisztességet saját vallása szerint. Tisztelettudóan megkérdezték, hogy milyen sajátos szokásoknak kell eleget tenniük a gyászolóknak, illetve a temetés résztvevőinek, mennyi a tiszteletdíj, és hogy énekelhetnek-e saját, török dalaikból a szertartás során. Örömmel hallották, hogy az egyetlen feladatuk az átkelés biztosítása a szigetre csónak segítségével, és nyugodtan énekelhetnek.

Másnap hárman indultunk a temetésre: Markovitz plébános, egy velem egykorú német fiú és jómagam, a magyar legény, mi ketten ministránsként. A város egyetlen konflisával mentünk a 4-5 kilométerre levő átkelőig, ott több, kirándulókra váró török taxi-csónak állt, de azonnal fel-

Ada Kaleh szigete

ismertük a ránk várót, amelyen kicsi fekete zászlócska lobogott. A háznál kiderült, hogy az idős nénit férje egykor Temesvárról hozta a szigetre, amit egyszer sem hagyott el, egy Szűz Mária-szobor előtt imádkozott német nyelvű imakönyvből, családjával és a szigetlakókkal csak törökül beszélt. Nyár volt, a férfiak fejükön végig fezzel, a nők – kissé távolabb állva – kendővel voltak. A temetőig énekeltek, oda azonban csak a férfiak léptek be, ők fedték be földdel a sírt, és rózsaleveleket szórtak rá. Ketten elkísértek a csónakok kikötőjéig, legalább tízszer is megköszönve a jelenlétet és a szertartást.

A temetés közben a pap magyarul szólt nekem, hogy adjam oda a szenteltvizet, hogy a koporsót meghintse. Utána egy idős török bácsi odajött, és magyarul szólított meg, mert hallotta szavainkat. Kiderült, hogy régen (nagyon régen) négy osztályt magyarul járt Lugoson, majd román iskolában folytatta. De látszott az arcán, hogy való-

színűleg hosszú idő után beszélhet, törve ugyan, de mégis magyarul. Szerinte még van a szigeten néhány öreg, akik pár osztályt magyarul jártak, de nem szoktak beszélni. Románul a legtöbben turistáktól, illetve a hivatalos személyektől tanultak, sokan dolgoztak a cigarettagyárban. Szerinte a csempészek tudtak szerbül is néhány szót (egyszerű piacgazdaság).

1972-ben Ada Kaleh szigete végleg a megemelt Duna alá került, a vár egy részét és a temetőt a közeli lakatlan Şimian-szigetre költöztették, de a mintegy ezer török lakos egyike sem akart oda települni, bár felajánlották nekik. Többségük Törökországba költözött, néhányuk rokonaikhoz Konstanca közelébe, ahol több faluban élnek törökök. Medgidia² városban ma is működik a *Kemal Atatürk* nevét viselő török tannyelvű líceum.

¹A fez vörös színű, karimátlan gyapjúsapka, amely Európa déli részén, főleg az egykor az Oszmán Birodalom által megszállt területeken honos viselet (Wikipédia).

²Medgidia – város Dobrudzsában Konstanca megyében.

Dr. Perneki-Simonsits István

VELED

Szeretni Tehozzád szegődtem
Egy decemberi ködös reggelen.
Azóta lakik szívemben fényed,
Vele a kék szemű szőkeséged.

Szeretni Tehozzád szegődtem,
Ott, hol sziklába hasít a patak,
És hajnalban a hóbundás fenyők
Sikongva mesélik panaszait.

Szeretni Tehozzád szegődtem,
Ott, a zúzmarás árkádsor alatt,
Üresen, ridegen fogadott a város,
A Körös-parton elmúlt egy tavasz.

Szeretni Tehozzád szegődtem,
Mertünk hadat üzeni a Kórnak!
Sokszor küzdöttünk az élet peremén,
Mint részei egy halotti tornak.

Szeretni Tehozzád szegődtem,
Ki megtetted a nagy Csodát:
A Genézis himnusza csendült,
S adta egy emberélet hajnalát.

Szeretni Tehozzád szegődtem,
És szerződésünk egy élet,
Jóban és rosszban Veled leszek,
Veled! Szép, Kék szemű Szőkeségem.

Kolozsvár, 1975

**Kett Groza
János
grafikája**

Makai Zoltán

ÖTSZÁZ ÉVVEL EZELŐTT INDULT EL MAGELLÁN FÖLD KÖRÜLI ÚTJÁRA (1. RÉSZ)

Ötszáz évvel ezelőtt indult el történelmi jelentőségű útjára, a Föld körbehajózására FERNAO DE MAGELHAES, akit mi MAGELLÁN néven ismerünk. Erre az eseményre emlékezzünk ebben az összeállításban. Úgyszintén megemlékezünk a Magellán-expedícióhoz kapcsolódó magyar vonatkozású szálakról.

KEZDET BEN VALA A FÚSZER

Mióta a rómaiak utazásaikon és háborúikban megismerték a Kelet égető, kábító, maró és mámorító termékeit, azóta a Nyugat konyhái és pincéi nem tudták és nem is akarták nélkülözni az indiai fűszereket. A nyugati világ bosszúsan nézte Egyiptomot és Szíriát, ahol az iszlám áthatolhatatlan záróláncot vont India és Európa között. Szükségszerűen fel kellett támadnia annak a vágnak, hogy egy másik, szabadabb utat találjanak India felé. Ez a vágy indította el az India felé vezető utak keresését, amelyet a felfedezések korának nevezünk.

SZÍNRE LÉP TENGERÉSZ HENRIK

A felfedező utak legnagyobb akadályja az a tévhit volt, hogy az Atlanti-óceán egy áthatolhatatlan vízszivattyú, és az afrikai partok mentén vezető déli út is lehetetlen. Egy portugál fejedelem fiának, **Enrique Iffantének**, akit a történelem **Tengerész Henriknek** nevez, egész életét betöltő gondolata lesz, hogy bebizonyítsa, hogy ez egy nagy tévedés. Enrique a világ minden részéről hozatott könyveket, térképeket és meghívott arab, illetve zsidó tudósokat. Valamennyi útról hazatért hajóst és kapitányt kikérdezett. Támogatta a hajóépítést, és az expedíciók egész seregét szerelte fel. A portugál tengerészet első diadala a vállalkozási kedv fokozásában és a tévhit legyőzésében rejlett. Portugáliába tódultak a kalandorok, és Portugália egyszeri-

ből a világ első tengerésznemzete lett. Ezt az előretörést Cristoforo Colombo, azaz Kolumbusz felfedező útja szakította meg. De a felfedezési vágy tovább erősödött egész Európában. A felfedezések korszaka 1505-től kezdve elvezetett a gyarmatosítás korszakába. 1505. március 25-én a portugál hadiflotta elhagyta Lisszabon kikötőjét azzal a céllal, hogy biztosítsa Portugália egyeduralmát a tengereken. A flotta a matrózokon kívül 1500 katonát is szállított. Köztük volt egy 24 éves, eddig ismeretlen férfi, akit úgy hívtak, hogy **Fernao de Magelhaes**, és akit mi **Magellán** néven ismerünk. Ez volt Magellán első útja.

MAGELLÁN INDIÁBAN ÉS ÉSZAK-AFRIKÁBAN

De ki is ez a Fernao de Magelhaes? Annyit tudunk, hogy 1480-ban született Sabrosa vagy Porto portugál városban. Nemesi származása révén beléphetett a királyi udvarba. Az 1505-ös hadjáratban mint egyszerű harcos szerepelt. Megtanulta a hajózás fortélyait, és komoly tapasztalatot szerzett. 1506. március 16-án egy ütközetben megsérült, majd 1507 nyarán visszatért Lisszabonba. 1509-ben újra hajóra szállt, és megérkezett Malakka kikötőjébe (a mai Szingapúrba). A Malakka kikötőváros elfoglalásáért vívott csatában kitűnt bátorságával és merészségével. 1510-ben tiszti rangra emelték. 1513-ban jelentkezett Manuel király expedíciójába, amely Marokkó ellen indult hadba. Hazatérve Portugáliába, előléptetést és évjáradékot kért az uralkodótól, de mivel szolgálata alatt összeütközésbe került a feletteseivel, mindezeket megvonták tőle.

MEGSZÜLETIK A NAGY TERV

Ezután hazautazott szülővárosába, és ekkor gondolatai egy nagy terv felé tereltek figyel-

mét. De erről senkinek nem nyilatkozott, mert Magellán csodálatosan tudott hallgatni. Tovább bővítette hajózási és földrajzi ismereteit, majd megismerkedett **Ruy Faleiro** kiváló csillagással. Faleiro készségesen csatlakozott Magellán elgondolásához, amelynek a lényege a következő volt: a fűszerszigeteket nem a keleti úton, hanem nyugat felé, Amerika megkerülésével kell elérni. Miért gondolta Magellán, hogy van egy átjáró az Atlanti- és a Csendes-óceán között? Ezt a titkot egy német nyelvű levélből tudta meg, amelyet egy hajózási hivatalnok intézett a nagy augsburgi kereskedőkhöz. Ez a jelentés azt állította, hogy a két óceán között kb. a 40. szélességi foknál van átjáró – összeköttetés. Csak később derült ki, hogy az ott hajózó tengerészek a La Plata folyó óriási torkolatát fedezték fel. Ezután berajzolták a térképen a szorost, a titokzatos tengeri utat. Végso soron ez a becsületesen átvett tévedés volt Magellán féltve őrzött titka.

Többször kért kihallgatást a portugál uralkodótól, ám Manuel király fantazmagóriának nevezte Magellán tervét. Ezért Magellán inkább enge-

délyt kért arra, hogy egy másik országban keresse boldogulását, amit meg is kapott a királytól. Magellán tervének a megvalósítását a következő fejezetben fogom bemutatni.

Oktatás

Rogoz Marianna

AZ ÚJ ESZTENDŐ KIHÍVÁSAIRA HANGOLÓDTUNK

Az ünnep közeledtét már sokkal hamarabb lehetett érezni. Városunk feldíszített utcái, terei, parkjai, az üzletek kirakatai, a lakások ablakai már hetekkel előbb üzentek csillogó-villogó díszekkel, hogy készülődhetünk, a karácsony közeledik.

Iskolánkban, az aradi Csiky Gergely Főgimnáziumban is sikerült az ünnepi hangulatot megteremteni. Tantermeink, épületünk folyosói már december elejétől szépen, alkalomhoz illően fel voltak díszítve. Iskolánk dísztermében kicsik és nagyobbak megható előadásait tekinthették meg. A karácsonyi vásár viszont, amit már második alkalommal rendeztek meg iskolánkban, valóban a kellő hatást váltotta ki, és mindannyiunkat ráhan-

golt a közeledő ünnepre. A rengeteg sütemény, mézeskalács, megannyi ötletes karácsonyi dísz megtöltötte az osztályok standjait. A vásárlóknak bizony nem volt könnyű dolguk. Cipősdoboz-akciót is szerveztünk, s az összegyűjtött, ajándéknak szánt dobozokat másnap el is juttattuk a rászoruló gyermekekhez. A szépen becsomagolt, felcímkézett dobozok egy része Kisiratosra, a Pio Atya Gyermekotthonba került, másik része pedig a Katalin Egyesület által jutott el a sokgyermekes családokhoz.

Az első félévi bizonyítványok mellé, nyolcadikosaimmal sikerült egymásnak ajándékokat is adnunk: attól függően, hogy ki kit húzott ki, azt leperte meg egy csekély, de szívből jövő kedvességgel.

Kis csapatunk, kilenc diák és jómagam, ennél azonban még többet akart, és egy bécsi látogatással tetézte az élvezeteket. Az első félév utolsó hétvégéjén kerekedtünk útra, és valóban eseménydús napokban volt részünk. Jártunk csodásan feldíszített bevásárlóközpontokban, eljutottunk múzeumokba, vidámparkba és természetesen karácsonyi vásárra is.

Igaz, hogy sokkal kellemesebb lett volna Bécs utcáit hófehér, ropogó paplanra taposva róni, vagy legalább száraz utcaköveken sétálni, de sajnos az időjárás nem így döntött. A Schönbrunn-kastély látogatása után, dél körül rázendített és egész nap szakadt az eső. Az opera és a Szent István-székesegyház környékével már esőben ismerkedtünk. Csuromvizesen, bőrig ázva látogattuk meg a Természettajzi és Történelmi Múzeum érdekes kiállításait, majd a Mária Terézia hatalmas szobra körül létesített vásárt is bejártuk.

Vasárnap már kedvezőbb volt az idő, a Harcászati és Fegyvermúzeumban tett látogatásunk után a bécsiek kedvenc kikapcsolódási helyére, a Praterbe vezetett utunk. Itt ki lehetett próbálni különböző szórakozási lehetőségeket, mint az óriáskerék vagy a hullámvasút, de jutott idő emléktárgyak vásárlására is.

S már indultunk is haza. Sajnos volt köztünk olyan, aki kellemetlen emléket is hozott magával, egy gipszcsizmát, ugyanis a szállodai nyüzsgése során meghúzódott az ínszalagja. Tehát, hogy ne legyen túlzottan egyhangú a bécsi utunk, volt részünk egy kórház sürgősségi osztályának látogatásában is. Segítőkész vendéglátóink mankókat is kölcsönöztek, hogy megkönnyítsék járását, legyen, hogy mire támaszkodjon. Nagyon félttem, hogy sokan megbetegednek majd az eső miatt, de szerencsére ez nem következett be.

A 2019-es év utolsó tanítási hete számunkra igazán eseménydús volt. Bizonyíték ez arra, hogy aktívan is lehet pihenni. Volt lehetőségünk iskolai ünnepélyen részt venni, ajándékozni, a vásáron saját termékeinket árulni, de alkalmunk nyílt városnézésre, múzeumlátogatásra, azaz kikapcsolódásra is. Nyugodtan elmondhatjuk, mi valóban felkészültünk az új esztendőre.

Horváth Csaba

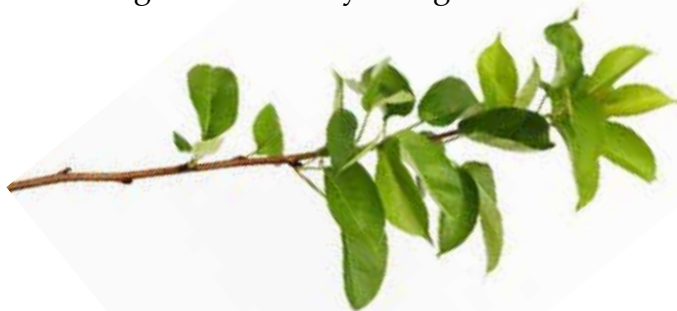
A LIBAPÁSZTORLÁNY

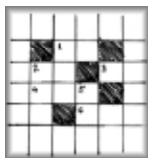
A kis utcán fordultam le. Ott mindig nagy ricsaj van, hiszen nagyon sokszínű a lakosság. Vannak sötétebbek és világosabbak, és ez olykor konfliktusokhoz vezet még a keresztények között is. A szókavalkádból Böske néni istenes átkozódásait véltem kihallani, és ilyenkor kicsit elszégyellem magam, hogy ő is evangélikus. Megérkeztem a fekete léckerítéshez. Valahogy nem mertem benyitni a kapun. Egy darabig tanácstalanul álltam, aztán megláttam Böske nénit a hátsó udvarról előrontani. Kicsit hátrahőköltem. Maga az, tiszteletes úr? – kérdezte, és amikor meglátott, visszavett egy keveset ebből a Toldi Miklóshoz illő indulatosságából. Van valami gond, Böske néni? – kérdeztem. Jaj, ne is mondja! Biztos hallotta a számat már messziről, úgy szégyellem magam. Képzelve, mi történt! Ellopták a libáimat. Azért káromkodott ilyen istenesen? – kérdeztem, és a tyúkudvar majorságaira néztem. Igen, tiszteletes úr. Higgye el nekem, én nagyon szeretem az Úr Jézus Krisztust, tiszta szívemből, de azt kívánom, hogy aki ellopta a libáimat, vérrel hányja ki! Miután ezt a rövid bizonyágtételt végighallgattam a megbocsátásról és szelídségről, elhatároztam, mégiscsak erőt veszek magamon, és bemegyek. Lesz, ami lesz. Hát nincs igazam? Az ember neveli a jószágokat, és más, aki nem dolgozik semmit, fogja és ellopja? Volt a rendőrségen? Ugyan, tiszteletes, mit tudnak azok csinálni? Megkeresik. Maga hisz ebben? Ha még én sem, akkor ki? Böske néni fújtt egyet. „Mint sértett vadkan, fű veszett dűhében...” – jutottak Arany János sorai az eszembe, de nem volt szándékomban a malomkövet megvárni, így hát azt mondtam: tudja mit, megkeresem a libáit. Hagyja tiszteletes, azokat már meg is ették, ezek a... ne mondjam, mik. Kitti van? Bent van a konyhában, reggelizik. Ez igen, gondoltam magamban. Kapott ma reggel két istentiszteletre valót is, jobb lesz, ha elmegyünk ebből a veszélyzónából, mielőtt még az ízes magyar tájszólás sava-borsát ismét elő nem veszi Böske néni, aki

egyébként minden vasárnap megkönnyezi a prédikációm. Hé, libapásztorlány, nem őrizted a gúnárokat?! Szia, pap bácsi. Gyere, menjünk, keressük meg a libákat! Te tényleg libákat akarsz keresni? Nem, de tehetünk egy próbálkozást. Veszem a szandálomat. Addig odakint vártam a tyúkudvaron. Böske néni etette a tyúkokat, búzát szórt nekik az etetőbe. Azok egymást taposva tolongtak a szemekért. Mehetünk. Kitti kezében egy kis ostor, vagy ahogy ő mondta, „ustor” volt, fején széles karimájú szalmakalap, benne egy rózsaszín virággal, mintha valami régi falvédőről lépett volna le. Induljunk – mondtam, aztán kiléptünk az utcára. Tudtad, pap bácsi, hogy apukám mindig azt mondja nekem, hogy ha nem tanulok, libapásztor lesz belőlem? Most már az sem, Kitti, mert ellopták a libákat. Igazad van. De egyébként igaza van apukádnak. Mesélek neked egy történetet egy sasról. Hú, de izgi! Láttál már sast? Igen, de csak réti sast, olyan kőszálit csak a természetkönyvben. Na, akkor arról mesélek. Amelyik a hegyeken él? Arról. Nevezzük az egyik szereplőt János bácsinak. Ne erre a mi Jánosunkra gondolj, aki az árokban alszik, hanem csak úgy, egy kitálat Jánosra. Ő a főhős? Majd kiderül, ki a „főhős” a történetben. Mese? Nem mese. Akkor jó. Én már kinőttem a meséket. Ennek szívből örülök, mert akkor az igazán komoly dolgokkal tudunk foglalkozni. Mint a libakeresés? Nem. Az nem tartozik a legkomolyabb dolgokhoz. Szóval, János bácsi egyszer járt-kelt az erdőben (hegyes vidékről beszélünk), és talált egy sasfiókat. Hazavitte és letette a tyúkudvarra, és azt gondolta, ez is olyan lesz, mint a csirke, majd tyúk lesz belőle. Ez a sas a tyúkok között nő fel, egyre nagyobb lesz. Egy nap érkezik hozzá egy látogatója, a komája. Megkérdi: te János, ez sas, nem? János azt feleli: nem, ez egy tyúk. Lehet, hogy korábban sas volt, de most már a tyúkok között él, úgy is eszik, úgy is él, úgy is mozog, mint a tyúkok. A koma azt mondja: ez egy sas, János, és ezt be is bizonyítom neked. Fogja a

sast, felemeli, és azt mondja: sas, repülj! És a sas mit tesz? Látva a tyúkokat, lerepül, és ismét elkezdi a magokat csipegetni. A koma ismét felveszi a sast, felviszi a fáskamra tetejére, és ismét ezt mondja neki: te sas vagy, nem tyúk! Repülj! A sas újra lenéz, látja a tyúkudvart, és ismét leszáll, és kezdi csipegetni a magokat. János ismét felnevet. Látod, koma, ez tyúk, nem sas. Nem, János, ennek sas szíve van, ez sas. Nézd csak meg! Felmegy vele a dombra, annak is a tetejére. Onnan már nem látni a tyúkudvart. Fogja a madarat, és azt mondja: sas vagy, repülj! Azért született, hogy repülj, ne a földön járj. A sas nem mozdul. Leül. Ekkor a koma fogja a madarat, és a nappal szembe fordítja. A sas ekkor kicsit megremeg, látja a napot, kiterjeszti a szárnyát, és elrepül. Ennyi? Ennyi – válaszoltam. Akkor... ki a főszereplő? – kérdelem. A sas. Nem. Akkor János bácsi? Nem. Hanem? A koma? Az sem. A tyúkok. Azok sem. Akkor nem tudom. Te, Kitti. Én? Igen, te. De én nem is szerepeltem a mesében. Nem mese. Jó, akkor a történetben. Dehogynem. Hol? Hát ott, rejtve. Neked sas szíved van, mint mindannyiunknak. Nem a földhöz tartozunk, hanem az éghez. Arra letűntek teremtvé, hogy az égi dolgokkal foglalkozunk, a mennyeiekkel. De sok ember úgy él, akár a tyúkok. Mindig csak lefelé néznek, magokat keresnek, és egymást tapossák, és az a céljuk, hogy minél kövérebb tyúkká váljanak. Egy kicsit több hely, egy kicsit több mag, egy kicsit több elismerés. A sas nem eszik magokat. A sas valami rendset eszik, és sokszor van, hogy napokig éheznek inkább. A csirkék mindig el vannak látva. Mindig kapnak enni, magokat, többet-kevesebbet. Ez egy kényelmes életforma. A sasé megerőltető. A repülés mindig megerőltető. Á, dehogy, pap bácsi, olyan egyszerű! Nézd csak azt a galambot! Csak széttárja a szárnyát, és siklik a levegőben. Akkor rajta! Repülj te is! Kitti széttárta a karjait, tett néhány erőteljes repülő mozdulatot. Nem megy. Csak könnyűnek néz ki. Amikor nézel a tévében egy videoklipet, amikor egy zenész játszik a hangszeren, mennyire könnyűnek tűnik. Igen, én is szoktam gitározni a seprűn. Igen. De nem látod azt, hogy az a zenész mennyit gyakorol, hogy olyan könnyedén játsszon a hangszerén. Mennyit

erőlködött, hogy eljusson egy ilyen tudásra. A sas képes arra, hogy erőlködjön, hogy elfáradjon, néha megerőltesse magát, hogy a nagy célt elérhesse, hogy repüljön, felemelkedjen ebből a világból. Kényelmes dolog lent tyúkként élni, de sokkal szebb felemelkedni és repülni. Szerintem is. A csirkék elvesznek ebben a kis hétköznapiságban, mindig magokat keresnek, és akkor elégedettek, a sas viszont más. Ő azt teszi, amire teremtvé lett. Repül. A csirkék azt teszik, amit akarnak, a sas azt, amit tennie kell, ami belülről fakad. A sas így gondolkodik: Istenem, melyik az a terület, amit a szárnyaim alá akarsz adni? Melyik az a terület, ami fölött repüljek? Vagyis ne legyenek olyan kis igényeid, mint a csirkéknek. Ezért mondta apukád, hogy ha nem tanulsz, libapásztor maradsz. A libák is tudnak repülni. Egy ideig igen. Magasan is, ahogy vesszük. De a sas szeme a legélesebb. Képes belenézni a napba. Látja a megnyílt eget. Tanultuk az Apostolok cselekedeteiből Istvánt. Ő is látta a megnyílt eget, mert hitt Istenben. Emlékszel még a sasos aranymondásra? „De akik az ÚRban bíznak, erejük megújul, szárnyra kelnek, mint a sasok, futnak, és nem lankadnak meg, járnak, és nem fáradnak el.” Hol van megírva? Ézsaiás 43,31. Ez igen! Hányasod van vallásból? Kitűnő. És neked is olyan a szemed, pap bácsi, mint a sasoké? Aha. Tényleg? Becsszó. Nem hiszem! Tegyük egy próbát! Rendben, válaszoltam széles mosollyal. Akkor rajta, pap bácsi, mit látsz? Nagyanyád libáit a kanális vizén, úgy ni, ott ni! Kitti rám nézett. Szemellenzőt formált a kezével, hunyorgott a napba, haja meglibbent a szélben, mint valami kis pelyhedző sastollak. Tényleg. Akkor ki a pásztor? Te, pap bácsi. Nem, a libapásztor. Ja, az én. Te lelkipásztor vagy, pap bácsi. Egy óra múlva már tereltük a libákat a kis utcán. Jaj, tiszteletes úr, hát hol találta meg ezeket a bolond libákat?! A Jóisten áldja meg magát! A libaterelgetéstől elfáradva kerestem valami alkalmatosságot, ahová leülhetnék. A pajta mellett volt egy félbetört malomkő. Leültem rá. Megint Toldi Miklós jutott eszembe. Csendben néztem, ahogy a tyúkok csipegetik a magokat. Kitti a lépcsőn ült, fején szalmakalap, kezében lóbálta az „ustort”, és az eget bámulta. Már repült képzeletben.

Brittich Erzsébet

KOSSUTH-DÍJAS MŰVÉSZ ALKOTÁSA

Vízszintes: 1. Nitrogén vegyjele 2. A mellékelt reprodukción látható mű címe 11. Becézett női név 13. Vízinövény 14. Bő 15. Kert, németül 17. Lyukas sás! 19. Kétjegyű más-salhangzó 20. Ittrium vj. 21. Vízsz. 2. alkotójának neve (Szentendre, 1890 – Budapest, 1957) 23. Jód vj. 24. Páratlan bükkfa! 26. Régi rádiómárka 27. Vissza: írásjel 29. Salamon királynak kétszáz volt 31. Személyes névmás 33. Helyhatározószó 34. Nemzeti bajnokság, rövid. 35. Sugár jele 36. Fáradni kezd! 37. El-lenszavazat 38. Mint vízsz. 20. sz. 39. Vegyi elem 42. Méter 43. Határozott névelő 44. Textilművészeti technika, melynek kiváló mestere, megújítója volt vízsz. 21. sz. 45. Részben libben! 47. Jód, ittrium és oxigén vj. 48. ... Géza (1887–1919), vajdasági magyar író, orvos 50. Irat egynemű betűi

1		2	3	4	5	6	7	8	9	10	E↓
11	12				13				14		
15				16			17	18		19	
20		21				22			I↓		23
24	25			26				27		28	
29			30			31	32		33		
34			35		36			37			
38		39		40			41				42
43	44								45	46	
47				48				49		50	
M↓			51						52		

Függőleges: 1. A hely, ahol vízsz. 21. felnőtt, meghatározó hatást gyakorolt művészetére 2. ... Ödön budapesti festőművész (1878–1959), a Nyolcak egyike, Csinszka második férje 3. Budapesti egyetem, rövidítve 4. Norvégia autójel 5. A közelinek 6. Kipling óriáskígyója 7. Kevert csüd! 8. Liter 9. Ilyen csokoládé is van 10. Nyakravaló 12. Éjfél 16. Rs! 18. Szent, rövid. 22. Ritka női név, tárgyesetben 25. Szovjet nemzetbiztonsági szervezet volt 28. A távolban 30. Vissza: ... Katalin, Luther Márton felesége volt 32. Olaszország autójel 36. Rettegsz 37. Vanádium és urán vj. 39. Összekuszált vonó (ék. h.) 40. Részben becsületlen! 41. Integetni kezd! 44. Kezdődik a gyűlés! 46. Rövid jelzés a telefonnal 49. Háló egynemű betűi 51. Kérdőszó, régiesen 52. Spanyolország autójel.

Decemberi keresztrejtvényünk megfejtései:

Vízszintes: 2. Sümegi plébániatemplom 16. Királyok imádása 35. Freskó **Függőleges:** 1. Franz Anton Maulbertsch

Koreck Aladár

NORVÉGIA, A FJORDOK ORSZÁGA

Miután az utóbbi harminc évben sikerült meglátogatni sok szép érdekes európai országot, várost, és más kontinenseken is megfordultunk, elhatároztuk, hogy egy északi országot keresünk fel. Választásunk Norvégiára, a fjordok országára esett. Ezen az úton, nagy szerencsénkre, idegenvezetőnk egy kedves, művelt hölgy volt, aki sok évet élt Norvégiában, és ezért a rendes útikalauzolás mellett sokat mesélt az országról, az embekekről, a szokásokról.

Norvégia, azaz a Norvég Királyság a Skandináv-félszigeten helyezkedik el nagy területtel, 324.220 négyzetkilométer hosszú partvonallal, körülbelül 50.000 kilométer hosszan több ezer kis és nagy szigettel a partok mentén. Az ország lakossága 5,4 millió fő. Utunk első állomása Oslo, a norvég főváros, korábbi nevét Christiania. Az Oslo-fjord csúcsánál helyezkedik el 680 ezer lakossal.

Oslo csendes, nyugalmas város sok parkkal és zöld zónával, vizes területekkel körülvéve, de sok látnivaló is akad. Ezek közül kiemelném a következőket: a Királyi Palota, a Parlament, a Városháza, a Nobel Békeközpont, az operaház. A múzeumok közül kitűnik a Kon-Tiki, a Fram, a Viking hajó és nem utolsósorban a Vigeland park. A Kon-Tiki Múzeumban látható Thor Hayerdahl eredeti balsafa tutaja szépen helyreállítva, amivel átszelte az óceánt Polinéziáig. Ugyanitt láthatóak a Rá és a Rá II papirusztutajok. A Fram Múzeum nagyon érdekes, mert a sarkkutató hajóról kapta, amelyet 1893-ban építettek a Nansen északi-sarki expedíció számára. Bejártuk az egész hajót, és láttuk, milyen törekeny lélekvesztőkön utaztak a tengereken, óceánokon, milyen mostoha körülmények között éltek benne a kutatók. Láttuk Amundsen kajútját, a fedélzetet, a kormányt.

Oslo külön érdekessége a Vigeland park, ami egy szoborpark. Nevét Gustav Vigeland szobrászról kapta, kinek 192 alkotása itt látható. Ezek a szobrok furcsák, az emberi kor különböző fázisait

ábrázolják reálisan, egyáltalán nem idealizálva. Sok az akt (meztelenség). Meglepően sok szobor, szoborcsoport az öregkort ábrázolja. Sokat időztünk a Labirintus kompozíciónál, amely fehér-fekete gránitlapokból készült, óriási felületű alkotás, és az élet útvesztőit ábrázolja. Ezek a szobrok csak Norvégiában láthatók, állítólag a szobrász úgy gondolta, hogy „Aki látni akarja őket, jöjjön Oslóba!”

Az oslói kikötő

Utunk következő állomása Lillehammer volt. Itt tartották 1994-ben a téli olimpiát. Látnivalói közé tartozik a sípálya, a síugrásánc, az Art Museum, a szabadtéri néprajzi múzeum. Kellemes meglepetésben volt részünk, ugyanis szállásunk egy, az olimpiára létesült épületben volt, ami később szállodaként funkcionált. Mikor „szobánkba” beléptünk, ámulatba estünk. Tudniillik szállásunk egy hallból, egy nappaliból, egy hálószobából, fürdőszobából, nagy teraszról állt modernül berendezve a technika és szórakozás vívmányaival. Két napot töltöttünk ott, majd tovább utaztunk Bergenbe.

Bergen Norvégia délnyugati partján fekszik, a várost a fjordok kapujának is nevezik. 1070-ben alapították, és a középkori Norvégia fővárosa volt. A 13. századtól Hanza-város, a szövetség fontos települése. A Hanza-házsort 1979-ben nyil-

vánította az UNESCO a világörökség részévé. Itt született Edvard Grieg, a norvég zene jelentős képviselője. Bergenre jellemzőek az esős napok, de a mi ott-tartózkodásunk alatt sütött a nap.

Bergen

Tovább utaztunk, és következett Alesund, sokak szerint Norvégia legszebb városa. Alesund kikötőváros három szigetre épült Norvégia középnyugati részén. A város központja szecessziós stílusú. A város felett trónoló Aksla-hegyről gyönyörű kilátás nyílik a körülvevő hegyekre, a rengeteg szigetre, és innen látható a Geiranger-fjord is.

Helybeli útikalauzunk mesélt valamit, ami számunkra hihetetlennek tűnt. Az egyik szigeten, úgy 1-2 kilométerre a parttól, a sziget 200-300 lakosának kényelméért építettek egy alagutat a városig, hogy biztosítsák az autóközlekedést is. Hihetetlen, de hát Norvégiában vagyunk, ahol minden a jólétet, a kényelmet szolgálja, amit a nagy tengeri kőolaj- és gázleletek biztosítanak is. Itt még megjegyezném, hogy sok főutat télen fűtenek.

Folytattuk kirándulásunkat, s közben értékeltük a pazar utakat, valamint a sok alagutat, amely nagy mértékben lerövidíti a helységek közötti távot. Majd megérkeztünk a fjordok világába.

A fjordok sziklafalakkal, hegyekkel övezett, a szárazföldre mélyen benyúló tengeröblök, amelyek gleccserek vájta völgyekben képződtek. A fjordokat nem tudjuk leírni, ahhoz művészi toll kellene.

Sok helyen a természet saját magát is túlcitálja, annyira halmozza a szépségeket: meredek hegyek, gleccserek, rengeteg vízesés és a mélyben türkizkék színekben csillogó fjordok. A partokon,

főként az alsóbb folyásokon színes víkendházak, előttük jachtok, vitorlások vagy egyszerű bárkák, kinek-kinek a lehetősége szerint, tudniillik Norvégiában a státusszimbólum nem az autó, hanem a vízi jármű.

Sikerült egy pár hajókiránduláson is részt vennünk több fjordon, melyek közül az alábbiakat emelném ki:

Sogne-fjord: Norvégia leghosszabb fjordja, körülbelül 200 km, és egyben a legmélyebb is. Van, ahol mélysége eléri az 1300 métert.

Nord-fjord: Nyugat-Norvégiában található.

Lyse-fjord: Itt található az úgynevezett „Szószék szikla”.

Geiranger-fjord: Talán a legszebb és turisztikailag a legfelkapottabb. Itt látható a Hét Testvér-vízesés.

A fjordok vidékén még egy különös élményben volt részünk, végigutaztunk Norvégia csodálatos panorámájú útján, a Trollok útján. Nevét a trollokról kapta. Az északi regék fontos szereplői a trollok, akik törpe vagy óriás méretű rossz arcú figurák, kik éjjel a sötétben árnyként működnek, rosszkodnak, és nappal a világosság hatására kővé dermednek. A Trollok útja elején áll egy ilyen figura, mellette táblával és a felirattal: „Vigyázat! Trollok!” Az út egy keskeny sziklába vájt szerpentin, körülbelül 900 méter magasságban emelkedőkkel, tükanyarokkal, sziklák, szakadékok szélén. Az útvonal végén van a kilátó, ahonnan be lehet látni az egész Isterdalen-völgyet, nagy részét a Trollok útjának és a mélységben pompázó fjordot. Csodálatos.

Trollok

Felejthetetlen kirándulásaink után visszatértünk Oslóba.

Három hetet töltöttünk Norvégiában júniusban a fehér éjszakák idején, és ahogy észak felé haladtunk, ez a jelenség mind jobban érződött, úgyhogy Bergenben és Alesundban este 10 órakor szinte nappali világosságban fényképeztünk.

Norvégiában az életszínvonal igen magas. A kimutatások szerint világviszonylatban az első vagy második helyet foglalja el, de a jólét mellett az ország fő jellemzője még a rend és a tisztaság.

Fitori Julianna

KIRÁNDULÁSOM CÉLPONTJA: FRAKNÓ

Akik már jártak Ausztria határhoz közeli tájain, Sopronhoz és Kőszeghez közel, azok tudják, hogy magas hegyek övezik a messziről látható várat, amelyet az ellenség soha sem tudott bevenni.

Az Esterházyak fellelegvára volt, és ma is a család birtokában van, 1630 óta. Esterházy Miklós kapta a várat Lipót császártól, amelyet Esterházy Pál örökölt 1687-ben. Ő kapta a hercegi címet a törökök elleni hősiek tetteikért, mert például a vezekényi csatában egyszerre négy Esterházy esett el. A vár hatalmas, erős falakkal, magas termekkel, fegyver- és óragyűjteménnyel rendelkezik. A 300-400 éves fegyverek a várban készültek: kardok,

lándzsák, mellvérték, ágyúgolyók. Először láttam üveg ágyúgolyót, amely ha szétrobbant, millió szilánkra tört, és úgy sebzett.

Külön huszárezrede volt a hercegnek, és tisztjei portréi külön teremben díszellegnek. Lakóteret nem láttunk, sem nemesfém tárgyakat, mert Trianon után, amikor levágták Magyarországról ezt a területet, az Esterházy család mindent átmene-kített Budapestre. Külön érdekesség az udvaron található kút. Szép, reneszánsz kávája van, 50 m mély, és 1 tonna a vaslánc, amellyel felhúzták a vizet (nem kézzel, hanem egy lábbal hajtott szer-kezettel).

A vár kívülről

***Esterházy Pál (1690) –
26 gyermeke volt***

Most, hogy láttam a várat, és hallottam a történetüket, tisztelettel gondolok rájuk. Nagy magyarok voltak, sok Esterházy életét adta a honért. Egy apró érdekesség: őriznek egy zászlót 1630-ból, amelyen a magyar címer látható, rajta a magyar korona egyenes kereszttel!

Ajánlom a vár meglátogatását azoknak, akik szeretik a történelmet.

Ui.: A turistacsoportban volt egy anyuka a 12 éves fiával, aki kijelentette, azért hozta el a gyereket, hogy láthasson egy igazi magyar lovagvárat. Köztudott, hogy a történelem folyamán, a Rákóczi felkelés után a Habsburgok földig romboltak minden magyar várat.

Az egyik herceg szobra az udvaron

Kett Groza János grafikája

Humor

Z. Agyag Nelli

FÖRTELMEK

Dögkeselyű menü

Fölöttem egy dögkeselyű.
Kérdelem tőle:
– Mi a menü?
– Néhány állati tetem.
Nyugi, embert nem eszem!

Öreg kakas vallomása

Mikor tyúkot hajkurászok,
ma már csak sportolni vágyok.
A látszatra azért adok,
hisz még most is hiú vagyok.

VIGYÁZZ, HÉJJ!

(KULTÚRTÖRTÉNETI TAPASZTALATOK A MÚLT SZÁZADBÓL)

Enyhe túlzással úgy is mondhatjuk, ő volt a pécskai Hány János. Megjárta a hadak útját, amit annyira sajátlagosan értelmezett, hogy okvetlenül a nagy Hány rokonság nélkülözhetetlen, nagyérdemű tagjának tekinthetjük. Plusz a nők, akik olyanok, amilyenek. Na! Ő volt a régen megboldogult Széles Pista bátyánk, mindig összepréselt műfogsorával, mindig nagy eposzokat ígérő és hatalmas, elképesztő történeteket előlegező kurjantásával: Vigyázz, héjj! A vigyázzhéjj után egy alpári, szégyenteljes, legközhörségesebb, ámbár mindenki által jól ismert felszólító mondat következett az isten lova bizonyos, többnyire látványosan lelógó szervének rendeltetéséről... hová tételéről. Nem tudom, megfigyelték-e már, hogy ez az egyedi ló Földünk, de megkockáztatom, a galaktika egyik legfoglalkoztatottabb lénye. Ehhez tudni kell, hogy isten lova főleg e bérces Kárpátok ölelte tájon mindig csődör. S mindig csődörségének ékes, időnként nagyon is látható márkajelével, lógó logójával, mondhatni: eszenciájával szerepeltetik. Ezt a lényegét aztán az egyszerű nép ide-oda rakatja, téteti, pakoltatja, vágatja be vele (az isten lovával!) – bárhová. Az öreg Széles is szinte percenként hajszolta kíméletlenül újabb és újabb tettekre ezt a mént. A szélesi szokásmód, de nyugodtan mondhatjuk, filozófia szerint ennek több fokozata, minősége volt. Úgy mint:

a. Az isten lova f...át! Így, t-vel a végén. Ez nem egyszerűen tárgyeset, ez a horizont tágitása, hajnalhasadás, határozott elvárás, egyetlen megoldás, hogy igenis „azt”, mert „az” az utolsó remény. De jelezhetette Széles Pista bátyánk kedélyállapotát is, melynek olyan kísérőjelensége volt e kozmikus kisugárzású és méretű hímtag, mint mondjuk a lélegzetvétel. Mindegy. A kiváltó ok lehet az időjárás, megzápult a kotló alatt a tojás, az oroszok, koménisták vagy mások, beledöglött a légy a levesbe, vagy milyenek a nők. Vagy milyen minden és mindenki.

b. Az isten lova f...ba! Ez már célratörőbb. Közeli, nyilvánvaló konfliktust sejtet és gerjeszt. A fokozódó türelmetlenség félreérthetetlen jele. Igen, egyenesen úgy, megnevezve, kitérők nélkül, a végzet elkerülhetetlen rendelése szerint. Insallah! – mondják ilyenkor a próféta hívei.

c. Az isten lova rakja az akármijét (ezt már tudjuk!) bármi... -be/-ba!!! (Rengeteg fölkiáltójel és rengeteg lehetőség.)

Ez már félreérthetetlenül egy konkrét helyzetre vagy személyre szóló határozott igény, sőt követelés.

d. Csak ritkán, nagy ünnepek, évfordulók táján vagy egy-egy focimeccs láttán fordult elő az a változat, hogy: A zisten lova... és jött egy robbanás-szerű, éles, ám közkedvelt, dédelgetett szó, mely b betűvel kezdődik, és asszával végződik.

1. A protkó

Az irigyek azt szellőztették, hogy Széles polgártársunk a fogpótló protézisét valahol az utcán találta, esetleg ócskapiacra szerezte, vagy a kocsmában vette két deci pálinkáért. Nem tapadt se alul, se fölül. Emiatt használója összeszorított szájjal beszélt, mert ha kitátotta a száját, a fogsor ellenkezőleg – a gravitációs hatásnak engedelmességgel –, összezárt, harapott, ami valami különleges kattogással, nyikorgással, szörtyögéssel járt, és nevetségessé tette a mondandót. Inkább azt javasolom, a teljesebb átélés végett, hogy zárjuk össze erősen fogsorunkat, és próbáljunk szerelmet vallani. Ajánlatos, hogy a tesztelés a nyilvánosság teljes kizárásával történjék, lehetőleg tükör előtt. Annak idején mi is sokat próbálgattuk, erős akarattal gyakoroltunk, csak éppen hülyének néztek bennünket.

2. A záporosó és a frissen festett bicikli

Vigyázz, héjj! Gyütt a vihar, egy akkora, mint az isten lova... tudjuk, mije. Na, föl a biciklire, irány haza. Hát nem utolért a zivatar?! De én csak hajtok, hajtok, oszt mindég a hátsó sárhányót verte a jég, de tovább nem ért, mer én olyan gyorsan hajtottam. A hátam tiszta száraz maradt. Hát mikor oszt hazaértem, akkor látom, hogy tiszta fényes a hátsó sárhányó. Mintha ezüstbül lenne. Hát nem leverte a jég az egész új festést rulla?!

3. Magyar négerek

Az öreg csodálta az amerikaiakat. Minden tökéletes, jó volt, amit azok csináltak. Mint magyar királyi honvédet, őt is bevetették az US Army ellen, negyvenötben, valahun Nímötországban.

– Vigyázz, héjj! Gyűttek az amerikaiak, tankon, autón, csak gyűttek. Csupa négörök.

– Oszt mekkora vót a tank? – kérdezte Karesz, a Baranyi, állandó jellegű tettetársam.

– Mekkora, mekkora? Mint a zistenlova... a többi tudjuk.

– Oszt közbe, ahogy gyűttek, micsináltak az amerikaiak? – érdeklődött Karesz.

– Hát hajigálták a röngeteg csokoládét, cigaret-tát, kekszöt, oszt mondogatták, ögyétök, szíjjátok magyarok, isten hozott bennetöket! Pedig mind csupa négör vót az!

– Hát tudtak ezek magyarul?

– Hát hogy a zistenlova pont-pont-pont ne tudtak vóna! Vigyázz, héjj! Magyar négörök vótak azok!

4. A lebombázott Hamburg

– Oszt hogy nézött ki Hamburg?

– Hogy? Mint a zistenlova hümm-hümm-hümm! Dunna, embör, téglá, pelenka – mindön egy rakáson.

5. Az amerikaiak célzótehetsége

– Vigyázz, héjj! Piszokul jól lűttek ám az amerikaiak.

– Mivel lőttek?

– Mivel, mivel? Hát ágyúval, aknavetővel, géppuskával mög a zistenlova ...-val is tán.

– Oszt akkor magukat hogy nem találták el? – kérdezte állandó tettetársam.

– Hát úgy, hogy lúhettek ők akármilyen jól is, ha mink álltunk rossz helyen.

Megtapasztaltuk mindezeket a múlt században, Pécskán, középiskolás korunkban. Az öreg Szélesnél egyetlen könyörtelen szabály volt: nem szabad röhögni! Történeteit hallgatni emberfeletti önuralmat követelt. Ha mégis legyőzte az áhítatos hallgatót a röhögési inger, az öreg felugrott biciklijére, a zistenlova összetéveszthetetlen nemi jellegzetességét rakatva belénk, és három hétig szóba sem állt velünk. Mégsem intézhetjük el úgy, hogy nem volt ki a négy kereke. Éppen ellenkezőleg, jóval több volt a kelleténél, s ezek a kerekek önállósították magukat, összevissza. Csak a zistenlova ivarszerve tündökölt mindenek fölött, mint a Sarkcsillag, és mutatta a tévelygőknek az irányt.

Kövér Péter

A TIZEDES ÉS A... SPENÓTBOTRÁNY!

SEMMI MÁS, CSAK BOLDOGSÁG, AVAGY A FRANCIA NŐ ÉS A „HAPPINESS”!

EGY KORHATÁROS PAJZÁNKODÁS!

Lehullott a lepel végre, és kipattant a botrány. Spenótbotrány. Generációkat kínoztak a spenóttal, merthogy vasat tartalmaz, amitől nagy leszél és erős, mint a vas. Most meg kiderült, hogy egy nagy humbug az egész, mert egy marha egyszer elnézett egy tizedesveszőt, és nincs is benne több vas, mint a sörben. A gatyád nem lesz tőle rozsdás, csak spenótos. Ezért aztán a spenót nincs benne a Mengyelejev-táblázatban. Azzal is hitegették a gyerekeket, hogy a répától tanulnak meg fütyülni, és hogy egyék meg, ami a tálban van, mert csak akkor lesz jó idő. És most mi van? Klímakatasztrofá és egy csomó dagadt gyerek! De ne ítéljünk meg egy könyvet csak a borítója alapján! Nézzünk már bele egy kicsit. Gyere, ne légy lusta! Nem kell fárasztanod a lábad, hiszen van négy egészséges kereked. Ha most azt hiszed, hogy nem világosí-

tom fel a sötét agyadat, akkor félreértesz, és akkor már jól van. Mert pont erről akarok ma beszélni veled, oh, Nyálas Olvasó! A félreértésről. Mert ez egy kecsegtető, hálás és kimeríthetetlen téma, minden nyelven. Axióma: a félreértés elkerülhetetlen! Ami fönt van, az a térképen észak, az órán meg dél! Hozok még egy példát.

Mint tudjuk, a náci megszállás idején, a magukat törvényes francia kormánynak tekintő hazafiak Londonban székeltek, árnyékkormányként, General de Gaulle vezetésével, mintegy négy éven át. (Charles André Joseph Marie de Gaulle, 1890–1970, francia tábornok, államférfi, nemzeti hős). Katonai tehetségével korán kitűnt a sok színtéren háborúzó Franciaországban. Minden fronton megállta a helyét, például sok gyereke született. Megsebesült, túlélte a világháború-

kat. Harcolt Afrikában, Indokínában, Lengyelországban, a szovjetek ellen és főleg a németek ellen. Köztudott volt, hogy mindenütt elsajátította az ország nyelvét. Szembefordult mentorával, Pétaine tábornokkal, aki békeszerződést kötött a nációkkal Vichyben. Megalakította a legendás Résistance-t, és élére állt a Szabad Franciaországnak. A brit szigetre emigrált mind a 198 centiméterével, árnyékkormányával és Yvonne-nal, hűségese feleségével. Onnan politizált hazája javára a közös ellenség ellen, kihasználva a szólásszabadságot. Ennek hátránya, hogy rengeteg sületlen gonosz-ságot is meg kell hallgatnod. Tárgyalópartnere maga Churchill volt, aki arról híres, hogy olyan jókat mondott. Tudták, rossz, hogy rengeteg hazugság van a világban, de a legrosszabb, hogy a fele igaz. A reményt az éltette a vérzivataros, bombatámadásos, partraszállós időkben, hogy a legnemesebb gondolatokat egyszavas mondattal is ki lehet fejezni: Remény. Irgalom. Kötelesség. Szabadság. Béke. Becsület! Mert becsülni való dolog a becsület, de az is fontos, hogy igazad legyen. A történelemhez úgy álltak hozzá, hogy átírták. Beszédeik a békéről kimerítették a témát, nem a hallgatóságot. Hősök voltak. Messzebbre néztek, mint ameddig más ellátott. Amióta világ a világ, talán még sosem tartozott hálával ilyen sok ember ilyen kevésnek. Nem követtek el minden hibát maguk, másnak is adtak egy lehetőséget. Hogy aztán kihasználják. Előkészítették hosszan, mint én a spontán poénokat. Vallották, hogy ha már a politikus úgysem tudja előre felmérni cselekedeteinek a következményét, akkor cselekedjék mindjárt valami emberségeset. Megtalálták a legszerencsésebb megoldást. Miután az összes többit kipróbálták. Egymástól tanultak, de acsarkodtak is, mert ahol két politikusnak azonos a véleménye, ott az egyik fölösleges. Az első képesség előrelátni, mi történik holnap vagy jövőre a politikában. Még nagyobb képesség utána megmagyarázni, miért nem történt mégis úgy. Végül is a zsiráf is csak egy teve, csak hosszabb a nyaka, és nincs púpjá. A politikus alapvetően mindenkinben ellenséget lát. Barátai alig vannak, legfeljebb szövetségesei. Az a kevés, aki mégis, az meg nem elég politikus. Ezért meglepő a kivétel! Ilyen kivétel volt a mon Général számára a kékvérű skót Sir Harold MacMillan (1894–1986), a felsőház tagja.

Igazi férfibarátság alakult ki közöttük. Feleségeik, Yvonne és Dorothy között meg igazi női barátság. Emlékszem, amikor ott ültem velük a kandalló előtt, a számtalan fájfokloktínél (five o'clock tea), mindenről beszélgettünk, nem csupán a

nagypolitikáról. Jó angol szokás szerint a teáról, az időről, a gyerekekről, de ami Lady MacMillant leginkább izgatta, a francia nőkről. Valamilyen ok miatt úgy érezte, hogy ez az egyetlen, amiben ezek az osztrigaevők az angolok előtt vannak. Ő is olyan akart lenni. Jókat beszélgettek. Elég hosszan ahhoz, hogy elfedje a tárgyat, de elég röviden, hogy felkeltse az érdeklődést. Pontosan úgy, mint a női szoknya.

Aztán fordult a történelem kereke, mert az már olyan. A háború véget ért. De Gaulle miniszterelnök, majd tíz évig Président lett. Ebben a minőségében megvétózta Anglia közös piaci felvételét, amikor Sir MacMillan, Earl of Stockton, Prime Ministere volt Angliának (1957–1963). Érdekes, hogy a barátságuknak ez nem ártott. Végül is nincs barát, akit nem lehet elárulni, mint ahogy ellenség sem, akit nem tudsz magadhoz édesgetni. Ugyanaz alatt az égbolt alatt különböző horizont. Amikor mandátuma lejárt, búcsútálalkozóra érkezett Londonba, ahova természetesen elkísérte Madame Yvonne is. A MacMillanek otthonukban látták vendégül barátaikat. Az érdekes Général és Yvonne-t, a francia nőt. Visszanéztek a közös időkre, a politikai pályájukra, amellyel tényleg átírták a történelmet, a gaullizmusra, de a teánál Dorothy csak feltette a kulcskérdést angolul, ahogyan a társalgás zajlott. Ott, a kandalló előtt.

„Hadd kérdezzem meg, ma chère, Yvonne! A ti életeteket csak a politika töltötte ki egész nap. Most, hogy ez a korszak lejárt, mit fogsz csinálni reggeltől estig és estétől reggelig? Mire összpontosítasz? Mi lesz az életed célja és értelme? A politika a múlt, a gyerekek felnőttek. Mi a szándékod?”

„Hát tudod, my dear, Dorothy, én is sokat gondolkoztam ezen. Már csak azért is szeretnék sokat élni, hogy lássam, vajon az utánam következő generációk is ugyanazokat a hibákat követik-e el, mint mi. Valamit félreértünk. Az életünk felét azzal töltjük, hogy megszabaduljunk az előítéletektől, amit a szüleink belénk neveltek. A második felét meg azzal, hogy a meggyőződéseinket beleneveljük gyerekeinkbe. A kötelesség és a felelősség megszűnt. Nem akarok már mást az élettől, csak örömet. Happiness. Nothing just happiness!”

Igen ám, de a francia nő nyelve nem tudja levetkőzni a francia kiejtését semmilyen más nyelven sem. A hangsúly, az accent, az márkavédjegy. Ilyen az, hogy a szó eleji „h” néma, elnyelik (h muet, h aspiré). Ilyen értelemben a happiness, a boldogság szó franciául kiejtve, „h” nélkül, csóri „penisz” marad!

„A penisz?” – nem lehetett nem észrevenni, hogy csodálkozott el a skót úriasszony. Láttam rajta a megdöbbenést. Izgatottan kortyolta a teáját. „A penisz? Egész nap és egész éjjel? Értem, ma chère. Érdekes! How interesting!” – gondolkozott el a francia nő hozzáállásán, és másképpen nézett a tábornokra. Egy politikai életmű után egy erőmű! Lehet, hogy Harold a gyengéje, de akkor Charles a keménye! Ezekről a kivert franciáktól tényleg tanulni lehet. Megtanulok osztrigát is enni, pedig az olyan, mintha kiinnád a köpöcsészét. Nem szabad mások furcsaságát kinevetni, ez a te sanszod! Sejtette, hogy az egész Yvonne asszony franciázó nyelvén múltott.

Ez megint egy olyan félreértés, mint a tizedes vessző a spenótnál. A tizedes vesszője a tábornoknénál! Vagy a híres újaradi mákos kossonya recept. Úgy született, hogy kettőt lapoztak a szakácskönyvben.

A Szajrán két sperma úszott lefelé, amikor az egyik keservesen felsóhajtott. „Mit sóhajtozik, kolléga?” – kérdi a másik. „Hogyne sóhajtoznék? Könnyű magának, mert maga egy kiköpött francia, és én csak egy kivert angol.”

A tábornok sok nyelven hadakozott és parancsolt. Mindig megtalálta a stratégiát a győzelemhez. A nőkkel szemben is. Nyelvi kérdés! Ebben meg mindig ott lappang a félreértés iránya. Mert ha küldöd a nőt le vagy fel, más mintha fel- vagy lecsinálod.

„Mon Général, az ellenség hátulról támad, mert onnan kettőt számítl!” „Értem, tizedes.” „Meg jobbról is!” „Értem.” „Meg balról is.” „Érti, Mon Général?” „Értem, tizedes.” „Akkor... előre!” – adta ki a jelszót a hadvezér. Mit értett félre ebből a tizedes? Quelle surprise! Vous parlé hongroise, Mon Général?

Nem is rossz befejezés!

NYUGATI JELEN családod NAPILAPJA!

Az előfizetési feltételekről érdeklődjön a 0257-280-751-es telefonszámon.

A Szövetség nonprofit jellegű, alapítványi kiadvány, önkéntes adományokból tartja fenn magát. A szerkesztők, szerzők honoráriumában nem részesülnek, a jövőre vonatkozóan sem ígérhetünk, köszöneten kívül, más elismerést.

**KERESSÉK, OLVASSÁK,
TÁMOGASSÁK
A SZÖVÉTNEKET!**

LAPZÁRTA

A következő, áprilisi számunk lapzártája március 25.; a megjelenést április 20-ra tervezzük.

Köszönjük

Bali Erzsébet (Delicatese SRL),
Bátkai Sándor,
Budai Tibor,
Makai Zoltán,
Mészár Gabriella,
Szécsi Ferenc,
Tácsi Erika,
Tusa Erzsébet

nagylelkű támogatását.

Szövetség

Aradi Kulturális Szemle
XXIV. évfolyam, 1. (134.) szám

Kiadja:

Alma Mater Alapítvány, Arad

Web: www.almamaterarad.ro

Bankszámlaszámok:

RON: RO26 BRDE 020S V018 6677 0200

EUR: RO96 BRDE 020S V019 7886 0200

USD: RO20 BRDE 020S V020 2403 0200

HUF: RO71 BRDE 020S V032 8983 0200

Postacím:

310085 Arad

Str. Vârful cu dor nr. 22

Tel: +40/740-955132

+40/257-281140

E-mail: juhaszbela50@gmail.com

ISSN 1454 282 X

Főszerkesztő:

Juhász Béla

Szerkesztőbizottság:

Fekete Réka, Kocsik Krisztina, Matekovits Mihály, Pataky Lehel Zolt, Puskel Péter, Rudolf Ágnes, Siska-Szabó Hajnalka, Kurunczi Ferenc, Szilvágyi Zolt, Ujj János

Lapadminisztráció és terjesztés:

Szász Eszter

Korrektúra, technikai szerkesztés:

Rudolf Ágnes

Képszerkesztés: Allerhand István

Rovatcím-grafikák:

Fritz Mihály, Kettő Groza János, Mór-Sághi Annamária

Címlapon: Most már biztos

(Bodó Judit felvétele)

A hátsó borítón: Zúzmarás keretben

(Bodó Judit felvétele)

A terjesztésben együttműködnek:

Almási Vince, Back Mária, Bartók Mária, Britich Erzsébet, Czeglédi Judit, Erdélyi Ildikó, Gnant János, Jerger Orsolya, Koreck Aladár, Molnár Andrea, Piroska István, Szilvágyi Sándor, Tóth Hajnalka, Tóthpál Renáta, Zilahy András

Olvasóink a Szövétneket megtalálják a Jelen könyvesboltban, az egykori Tulipán melletti Souvenir Arad ajándékboltban, valamint egyházainknál és terjesztőinknél.

Nyomdai munkák: Trinom Kft.

A ION ANDREESCU KÉPZŐMŰVÉSZETI KÖR TÉLI TÁRLATÁNAK ANYAGÁBÓL

*Dana Ziegler:
Karácsonyi égők*

*ifj. Baranyai Ferenc:
Tél a Maros partján*

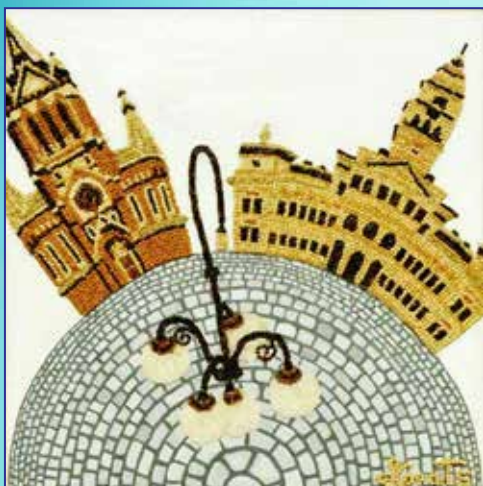
*Matekovits Berta Varvara:
Arany ős*

*Suciú Simona Liliana:
Gyermekkor íze*

*Rus Lenuța:
Téli tájkép*

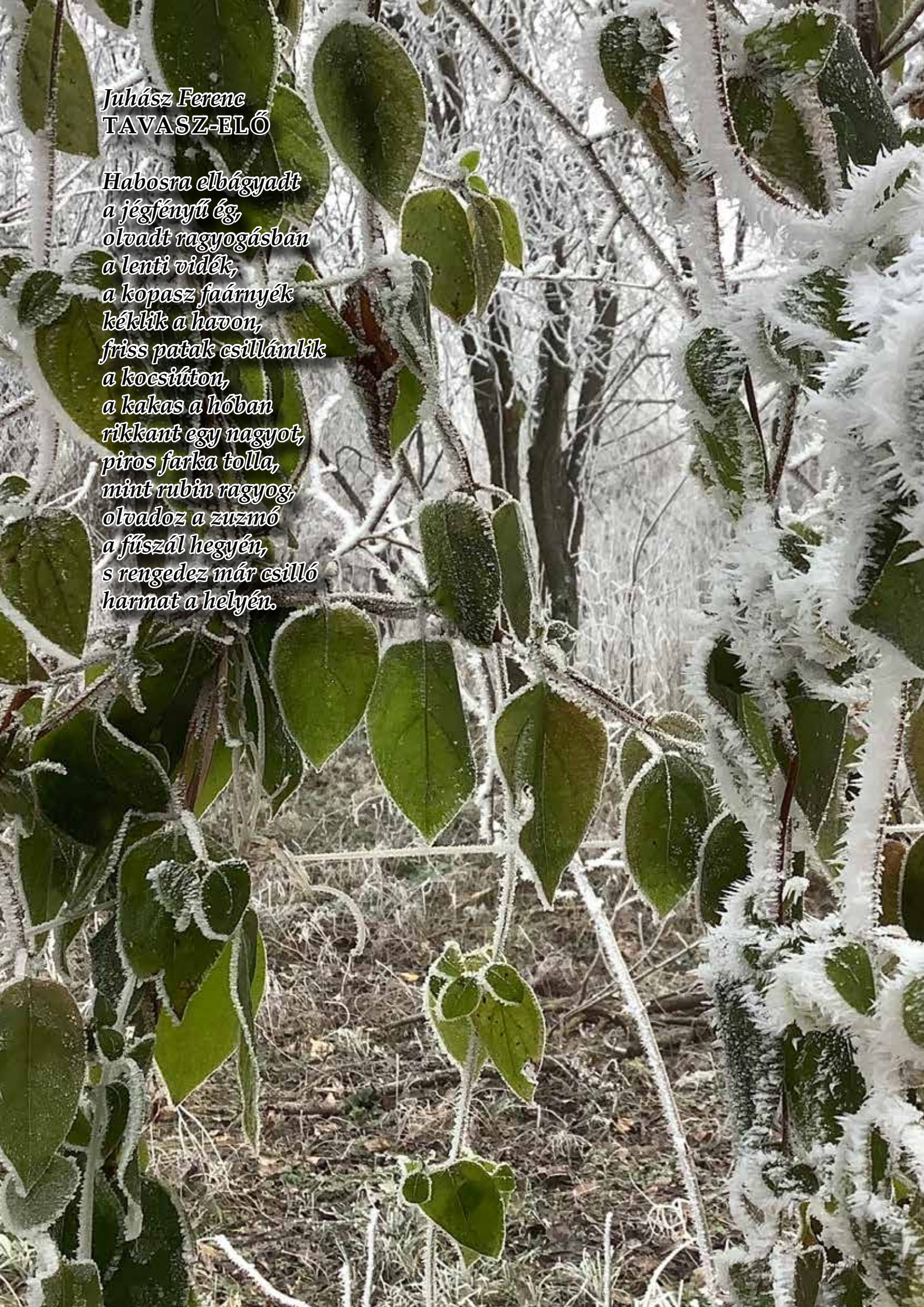
*Kovats Daniela Adriana:
Arad*

*Jurik Pál:
Szabadság téri
részlet télen*

*Georgete Monica Tornean:
Vágtatás*

A close-up photograph of a tree branch with several green, heart-shaped leaves. The leaves and the branch itself are heavily coated with a fine, white frost or snow, giving them a textured, crystalline appearance. The background is a soft-focus view of a winter forest, with more trees and branches visible through the haze.

Juhász Ferenc
TAVASZ-ELŐ

*Habosra elbágyadt
a jégfényű ég,
olvadt ragyogásban
a lenti vidék,
a kopasz faárnyék
kélklík a havon,
friss patak csillámlík
a kocsifuton,
a kakas a hóban
rikkant egy nagyot,
piros farka tolla,
mint rubin ragyog,
olvadoz a zuzmó
a fűszál hegyén,
s rengedez már csilló
harmat a helyén.*